

AVRUPA BİRLİĞİ SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE TÜRKİYE: HARCAMALAR ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMA

Yrd.Doç.Dr.Faruk TAŞCI

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik

Özet

Türkiye, AB'ye üyelik sürecinde olan bir ülkedir. Bu sürecin önemli ayaklarından biri de sosyal politikadır. Sosyal politikanın en önemli bileşenlerinden biri ise sosyal güvenlik alanıdır. Sosyal güvenliğin en geniş uygulama yöntemi ise sosyal sigortadır. Yaşlılık sigortası, malullük sigortası, ölüm sigortası, hastalık ve analık sigortası, iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası, işsizlik sigortası ve aile ödenekleri sigortası, sosyal sigorta kolları olarak sıralanmaktadır. Bu çalışmada, AB ile Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemleri, sıralanan yedi sosyal sigorta kolu üzerinden karşılıklı değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme ise sadece harcamalar üzerinden yapılmaktadır. Böylece çalışma, AB ülkeleri ile Türkiye'de sosyal devletin söylemsel/teorik anlamda varlığının yanında, pratikte de var olup olmadığı ya da hangi aşamada olduğu hususunda bir tespitte bulunma imkânı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal güvenlik, Avrupa Birliği, Türkiye, sosyal devlet, sosyal harcamalar.

EU Social Protection System and Turkey: A Comparison through Expenditures

Abstract

Turkey is a country in the process of accession to the EU. One of the most important pillars of this process is social policy. One of the most significant components of social policy is the field of social

security. The most widely adopted method of social security is social insurance. Old-age insurance, disability insurance, survivors insurance, sickness and maternity insurance, occupational accident and disease insurance, unemployment insurance and family allowances are listed as the branches of social insurance. In this study, The EU and Turkey's social security systems, social insurance branches of the seven listed above are evaluated mutually. This evaluation is carried out through just expenditures. Thus, this work offers a chance to make an observation whether there is a social state in practice along with a social state in discursive/theoretic sense in the EU and Turkey.

Keywords: Social protection, European Union, Turkey, social state, social expenditures.

Giriş

Batı'da Sanayi Devrimi ile başlayan süreçle birlikte sosyal güvenlik değişik uygulama yöntemleri ile ülkelerin sistemlerinde kendisine yer bulmuştur. Sosyal güvenlik, özellikle ağır çalışma koşulları altında çalışan işçilerin hakları bağlamında ilk önce sanayileşmiş Batı ülkelerinde 19. yüzyılın sonlarında kendisini göstermiş; sosyal güvenlik alanı ile ilgili yasal düzenlemeler söz konusu olmuştur. Bu durum, zamanla başta ABD olmak üzere diğer dünya ülkelerine doğru genişlemiştir.

Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın etkisiyle, sosyal güvenliğe daha bir önem verilmeye başlanmıştır. Bu dönemlerde, Avrupa ülkeleri arasında, sosyal güvenliğin bir uygulama alanı ve bileşeni olarak sosyal sigorta kolları bir bir uygulanır olmuştur. Birbiri peşi sıra takip eden uygulamalar, zamanla Avrupa Topluluğu (AT) oluşumuyla ahenkli bir çerçeveye oturmuştur. AT kurucu antlaşmaları, bu antlaşmalar ekseninde çıkarılan ve uygulanan Tüzükler ve diğer birincil-ikincil kaynaklar yoluyla "Avrupa Sosyal Güvenlik Sistemi" şekil almaya başlamıştır.

Tek bir "sosyal güvenlik sistemi"nden bahsedilememesine rağmen, "koordinasyon" ilkesi etrafında, AT ülkeleri arasındaki farklılıkların en aza indirilmesi ve özellikle serbest dolaşımın rahatlıkla ve sosyal güvenlik haklarından mahrum olmadan yapılabilmesi

hedeflenmiştir. Nihayet, Avrupa Birliği (AB) Antlaşması ile tek bir yapı içinde daha fazla hareket etmeye başlayan sistem, çeşitli zirve ve kararlarla “Avrupa Sosyal Modeli” oluşumuna doğru yol almıştır.

AB’de sosyal güvenlik denilince ilk akla gelen, sosyal yardım veya sosyal hizmetten önce, sosyal sigorta kollarıdır. Bunlar, yaşlılık sigortası, malullük sigortası, ölüm sigortası, hastalık ve analık sigortası, iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası, işsizlik sigortası ve aile ödenekleri sigortası şeklinde sıralanmaktadır. Türkiye’de de sosyal güvenlik sistemi denildiğinde anlaşılan daha çok, sosyal sigorta sistemi olmaktadır. Bu sistemin, AB’den bir eksik kolu olarak “aile ödenekleri” dikkat çekmektedir.

AB’ye girmeye talip olan ve üyelik sürecinde bulunan Türkiye’nin sosyal sigortalar açısından durumu önem arz etmektedir. Bu çalışmada, AB ile Türkiye’nin sosyal güvenlik sistemleri, bahsedilen altı sosyal sigorta kolu üzerinden karşılıklı değerlendirilmektedir. Türkiye’de olmayan yedinci sigorta kolu olarak aile ödenekleri sigortası ise karşılaştırma yapılmadan sadece AB merkezli ele alınmakta ve yer yer Türkiye için işaretler verilmektedir.

Diğer taraftan sigorta kolları ile ilgili değerlendirmenin ana eksenini yapan harcamalardır. Başka bir ifade ile çalışma, AB ülkelerinin sosyal sigorta harcamaları ile Türkiye’nin bir karşılaştırmasını yapmaktadır. Böylece sosyal devletin gerçek manada varlığı test edilmeye çalışılmaktadır. Zira sosyal devletin söylemdeki/teorideki varlığı devletin sosyal alanı müdahale, düzenleme ve denetleme fonksiyonları yanında aktör olarak sosyal alana dâhil olması biçiminde olmasına rağmen; bu varlığın pratikte gerçekten var olduğunu anlamının yolu, sosyal harcamalar ile ilgili göstergelerdir. İşte bu çalışma, sosyal harcamaların eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik ayaklarından sadece sosyal güvenlik ayağına ve bu sosyal güvenlik ayağının da sosyal sigorta, sosyal yardım ve hizmetler kalemlerinden yalnızca sosyal sigorta kalemlerine bakmak suretiyle, AB ülkeleri ile Türkiye arasında bir karşılaştırma yapmayı ve böylece gerçekte sosyal devletin var olup olmadığına dair “işaretlere” bakmaktadır.

1. Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Sistemi’nin Tarihsel Gelişimi

AB, bir “Ortak Pazar” projesi olarak ortaya çıkmıştı. Ortak Pazar’ın fiiliyata geçebilmesi için serbest dolaşımın sağlanması

gerekiyordu. Serbest dolaşımın önündeki en büyük engel olarak ise, sosyal güvenlikle ilgili hususların geldiği düşünülmekteydi. Bundan dolayı, Ortak Pazar'ın kurucu antlaşmalarına hüküm konulması ihtiyacı duyuldu. Başka bir ifade ile sosyal güvenlik Ortak Pazar'ın önündeki en önemli engel olarak görüldüğü için, ilk düzenlemeler de sosyal güvenlik alanında gerçekleştirilmiş oldu(Arıç, 2004: 633). Bu çerçeveden bakılınca, AB sosyal güvenliğinin doğuşu ve tarihi gelişiminin iki hususla paralellik arz ettiği görülmektedir. Birincisi, AB sosyal güvenliğinin doğuşu ve gelişimi, AB'nin doğuşu ve gelişiminden ayrı düşünülemezdir. İkincisi, "serbest dolaşım" hakkı ile AB sosyal güvenlik sistemi arasında doğuş ve gelişim açısından paralellik bulunmaktadır(Arıç, 1997: 82).

Bu iki husus göz önünde bulundurularak, AB sosyal güvenlik sisteminin tarihi gelişim süreci 1957-1972 dönemi, 1972-1983 dönemi, 1983-1992 dönemi ve 1992 sonrası dönem olmak üzere dört temel dönem etrafında değerlendirilebilmektedir(Arıç, 1997: 83-90).

Bu dönemleri ortaya koymadan önce, Avrupa Birliği'nin (zamanın Avrupa Topluluğu'nun) temelini oluşturan kurucu antlaşmalardan biri olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Antlaşması'ndan da kısaca bahsetmek gerekecektir. Zira 18 Nisan 1951'de Paris'te imzalanan, 25 Eylül 1952'de yürürlüğe giren ve bugünkü AB'nin temelini oluşturan antlaşmalardan biri olan AKÇT Antlaşması (T.C. Başbakanlık DTM, 1996: 11), AB sosyal güvenliği için de kaynak niteliğindedir. Özellikle 68 ve 69. maddeler, sosyal güvenliğe dair düzenlemeler ihtiva etmektedir. Bu maddelerdeki prensibe göre, antlaşmaya dâhil ülkelerin ücret ve sosyal güvenlik sistemlerine müdahale edilmeyecektir(Arıç, 1997: 95). AB'nin diğer kurucu antlaşması, 25 Mart 1957'de imzalanan Avrupa Atom Enerjisi Antlaşması'dır. Sosyal güvenlikle ilgili doğrudan bir düzenlemenin bulunmadığı bu Antlaşma'da, 2/g fıkrasında "Topluluk'a üye ülkeler arasında nükleer enerji uzmanlarının istihdam serbestisinin öngörülmesi", dolaylı bir düzenleme olarak sayılmaktadır(Arıç, 1997: 97).

1.1. 1957-1972 Dönemi

AB sosyal güvenlik sisteminin tarihî gelişim sürecinde ilk dönem, *1957-1972 dönemi* olarak ele alınmaktadır. Bu dönemin başlangıç kıstası, kurucu antlaşmalardan biri olan 1957 tarihli Roma Antlaşması'dır. Roma Antlaşması, AB'nin kuruluş temeli olan bir antlaşma olması yanında, sosyal güvenlik açısından Topluluk'un başlangıç aşamasını da ifade etmektedir. Antlaşma, esasında ekonomik

bütünleşmeyi ön planda tutmuş, ilk on beş senelik devrede sosyal boyut, “ekonomik amaçlara yardımcı olduğu müddetçe” düşünülmüş ve düzenlenmiştir(Kutal, 2000a: 55). Antlaşma'nın bu özelliğinden dolayı, Antlaşma'da sosyal hükümlerin dağınık bir şekilde düzenlendiği görülmektedir. Buna göre, 48-51. maddeler işgücünün serbest dolaşımı, 100-101. maddeler mevzuatın yaklaştırılması, 117-122. maddeler sosyal hükümler, 123-127. maddeler Avrupa Sosyal Fonu ve 128. maddesi mesleki eğitim ile ilgilidir. 117-128. maddelerinin hepsi birlikte “sosyal politika” başlığı altında toplanmıştır. Özellikle 118. madde ile sosyal güvenliğin hızlanması noktasında üye devletler arasında sıkı bir işbirliği kurulması açısından Avrupa Komisyonu görevlendirilmiştir(Murat, 2000: 34-36). Ayrıca Antlaşma'nın 51. maddesinde öngörülen sosyal güvenlik sistemi, Topluluğu kuran ilk 6 devletçe, Antlaşma'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra 3 ve 4 nolu Tüzükler'in uygulanması suretiyle kurulmuştur(ÇSGB, 2000: 18).

Bu dönemde, 1961 tarihli *Avrupa Sosyal Şartı* da sosyal güvenlik açısından önemlidir. Sözleşme'nin ikinci bölümünde, sosyal güvenlik alanında bazı yükümlülükler getirilmiştir. Bu yükümlülükler arasında (i) sosyal güvenlik sistemi kurma, (ii) sosyal güvenlik sistemini yeterli seviyede tutma, (iii) sosyal güvenlik sisteminin seviyesini yükseltme, (iv) sosyal güvenlikte eşit işlem yapma ve (v) hizmet birleştirmesi yapma sayılmaktadır. Madde 12, sosyal güvenlik hakkı; madde 13, sağlık ve sosyal yardım hakkı; madde 14, sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı; madde 16, ailenin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı ve madde 17 ise anaların ve çocukları sosyal ve ekonomik korunması hakkı ile ilgilidir(Arıcı, 1997: 41-44).

Bu dönemde sosyal güvenlik açısından diğer önemli bir durum, ILO Uzmanlar Komitesi'nin görüşleridir. Komite'ye göre, sosyal refah sistemleri yanında sosyal güvenlik finansman metotları da serbest pazarın kurulabilmesinin önünde engel olabilecek faktörlerden biridir. Bundan dolayı, aynı ülkede dahi tek bir sosyal güvenlik finansman şekli, bazı sanayi kollarına zarar verebilecektir(Arıcı, 1997: 84-85).

1962'de kurulan Avrupa Sosyal Fonu, Roma Antlaşması'nın 123. maddesine göre, ekonomik ve sosyal birliğin desteklenmesine katkı sağlamakta ve Topluluk içinde tutarlı istihdam politikalarının oluşturulmasında önemli bir araç konumunda bulunmaktadır(T.C. Başbakanlık DTM, 1996: 65). Bu yönüyle Fon, bu dönemde sosyal güvenlik politikalarına da destek sağlamıştır.

Yine bu dönemde, 3 ve 4 nolu Tüzük hükümlerince *İdari Komite* kurulmuş ve bu vasıta ile var olan sosyal güvenlik mevzuatının

basitleştirilmesi ve sosyal güvenlik alanında daha yakın bir koordinasyonun sağlanması konusunda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, 1963 ve 1968 tarihli serbest dolaşıma dair Tüzükler'le, göçmen işçilere yönelik daha geniş bir sosyal güvenlik yardımı sistemi getirilmiştir(Arıcı, 1997: 85).

Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu, bu dönemin sosyal güvenlikle ilgili diğer bir gelişmesidir. Kod, Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin 102 sayılı ILO Sözleşmesi esas alınarak, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış ve 17.03.1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece 9 sosyal risk grubu, kabul edilmiştir. Fakat bir ülkenin bunu onaylayabilmesi için, en az 6 sosyal riski kabul edip uygulaması zorunlu görülmüştür. Diğer taraftan, Sosyal Güvenlik Kodu, “sosyal güvenlik yönetiminin işçi ve işveren temsilcilerine bırakılması, sosyal güvenliğin finansmanın işçi ve işverenden alınacak primlerle ya da vergi yoluyla sağlanması” gibi hususları da içermektedir(Seyyar, 2005: 31).

Kısaca, 1957–1972 döneminde hedef, Topluluk içerisinde serbest dolaşımın artırılması olmuş, sosyal güvenliğin uyumlaştırılması noktasında birtakım kıstaslar için temeller atılmış ve çeşitli ortak standartlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu dönemdeki çalışmalar, Topluluk içinde serbest dolaşımı engelleyen kısıtlamalara dönük hukukî tedbirlerin alınması ile sınırlı kalmıştır(Arıcı, 1997: 84).

1.2. 1972–1983 Dönemi

AB sosyal güvenliğinin tarihi gelişiminde ikinci dönem, 1972–1983 yılları arasında kapsamaktadır. Bu dönemin temel başlangıç kıstası 1972 tarihli Paris Zirvesi'dir. Bu Zirve'ye göre, ekonomik birliğin gelişmesinde sosyal alanın önemine işaret edilmiş ve ekonomik kararların alınmasında işçi ve işverenlerin katılımının artırılması benimsenmiştir(Arıcı, 1997: 86). Böylece Roma Antlaşması'nın “sosyal boyutu ‘ekonomik amaçlara yardımcı’ olduğu müddetçe” göz önünde bulunduran yaklaşımında ilerleme sağlanmıştır.

Tüm sosyal güvenlik risklerine karşı tedbirlerin alınması üzerine kurulu olan bir Belge niteliğindeki Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi, 14.12.1972'de Paris'te imzalanmış ve 01.03.1977'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'ye göre, “sosyal güvenlik mevzuatına yönelik uygulamada eşit işlem yapılması, akit tarafların vatandaşlarının yer değiştirmeleri halinde, sosyal güvenlik mevzuatı ile sağlanan yardımların yitirilmemesi, çeşitli ülkelerde geçen sürelerin birleştirilmesi ve

ikili antlaşmaların yanında, diğer uluslararası sözleşmelerin etkilenmeyeceği”(Seyyar, 2005: 31) konusunda hükümler bulunmaktadır.

Bu dönemin sosyal güvenlik açısından diğer bir gelişmesi, 1408/71 ve 574/72 sayılı Tüzükler’in çıkarılmasıdır. Böylece, vatandaş ve yabancı işçi haklarının eşitliği genişletilmiş, sigorta süreleri birleştirilmiş ve sosyal sigorta yoluyla sağlanan yardımların bazı hallerde diğer üye ülkelerde ödenmesi kabul edilmiştir(Murat, 2000: 50). Başka bir ifade ile Tüzükler ile ayırım yapmama ilkesi, sürelerin ve primlerin birleştirilmesi ilkesi ve sigorta ödeneklerinin serbestçe transferi ilkesi kabul edilmiştir(Karluk, 1996: 340). Bu Tüzükler’deki temel amaç, sosyal güvenlik hamlesi olarak Topluluk içinde kişilerin serbest dolaşımının garanti edilmesi olarak ortaya çıkmıştır(ÇSGB, 2000: 18).

Bu dönemde Türk işçilerin aile ve üyelerinin sosyal güvenlik hakları 1980 tarihli 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile düzenlenmiştir. Karar’ın amacı, genel anlamda üye devletlerin sosyal güvenlik sistemlerini, Topluluk’ta çalışan/çalışmakta olan Türk işçilerinin ve ailelerinin faydalanacağı şekilde koordine etmektir. Ancak bu düzenleme 30 yılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen hâlâ Konsey tarafından kabul edilmemiştir. Buna rağmen, Adalet Divanı kararları ışığında, Ortaklık Konseyi Kararı’nın bağlayıcılığı sağlanmış; yine de uygulama safhası ile ilgili tartışmalara açık bir biçimde cevap verilememiştir(Özcüre, 2010: 587-588, 592).

1.3. 1983–1992 Dönemi

AB sosyal güvenlik sistemi açısından üçüncü dönem, 1983–1992 dönemidir. Bu dönemin genel özelliği, tek tip bir harmonizasyon politikası yerine, tarafların tekliflerine dayalı sosyal politika anlayışının benimsenmiş olmasıdır(Arıcı, 1997: 88).

Lüksemburg Zirvesi’nde kabul edilen AB için Antlaşma Taslağı’nın Tek Senet adı altında 17 Şubat 1986’da Lahey’de üye ülkeler tarafından imzalanması, fakat Danimarka ve İrlanda’daki yürürlüğe giriş işlemlerinin uzaması sebebiyle 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi(T.C. Başbakanlık DTM, 1996:38), sosyal güvenlik açısından bu dönemin önemli parametrelerinden sayılmaktadır. Sosyal politika konularında “nitelikli çoğunluk” şartı getiren Senet sonrası, AB’nin, sosyal güvenlik de içinde olmak üzere sosyal bir Avrupa yolunda önemli adımlar atmış olduğu kaydedilmektedir(Arıcı, 1997: 88, 94).

Bu dönemin sosyal güvenlik açısından diğer önemli olayı, 1989 Aralık ayında Strasbourg'ta "*Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı*" adı verilen bir deklarasyonun onaylanmasıdır. Deklarasyon'da sosyal koruma (sosyal güvenlik), çocuk ve gençlerin korunması, yaşlılar, sakatlar gibi sosyal güvenlik ile ilgili hususlara yer verilmiştir. Madde 10'da, "tüm Topluluk çalışanlarının sosyal koruma (sosyal güvenlik) hakkına sahip olduğu" ve "statü ve çalışılan işletme büyüklüğüne bakılmaksızın sosyal güvenlik yardımlarından yeterli düzeyde yararlanılması gerektiği" vurgulanmıştır. Madde 24-25'te ise, yaşlılara dönük olarak "emeklilik aşamasında makul bir yaşam düzeyi sağlanması için" gelir kaynaklarının tahsis edilmesi gerektiği ifade edilmiş ve sağlık hizmetlerinin bu kişilere sunulması belirtilmiştir. Madde 26'da da sakatlara yer verilmiştir. Buna göre, sakatlığın niteliği ve kaynağına bakılmaksızın, tüm sakatların meslekî ve sosyal uyumlarının sağlanması için somut önlemlerin tamamından yararlanması istenmektedir(Aricı, 1997: 46-48).

1.4. 1992 Sonrası Dönem

AB sosyal güvenlik sisteminin tarihsel gelişiminde son dönem olarak *1992 sonrası* gösterilmektedir. Bu döneme damgasını vuran gelişme, 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht'te imzalanan "*Avrupa Birliği Antlaşması*" kısa adı ile bilinen ve Avrupa Topluluğu'nu "Avrupa Birliği" haline getiren antlaşmadır. Maastricht Antlaşması ile sosyal politika alanında yeni bir dönem başlamış, böylece Birliğin karar alma sürecinde yeni ilkeler tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal güvenlik ve işçilerin sosyal bakımdan korunması hususu, direktifler bakımından "oybirliği" gerektiren konular içinde yer almıştır(Aricı, 2004: 633). Bu Antlaşma, sosyal niteliğin yavaş yavaş biçimlenmesinde önemli bir durak olarak kabul edilmektedir(Kutal, 2000a: 55). Ancak 1992 sonrası dönemde AB sosyal politikası açısından çeşitli tereddütler ortaya çıkmaya başlamış; ortak sosyal politikaların çalışma çevrelerindeki esnekliğe zarar vereceği, özellikle kuzey-güney ülkeleri arasındaki sosyal destek seviyelerindeki uyumlaştırma ve standardizasyonun başaramayacağı yönünde eleştiriler dile getirilmiştir. Bu durumların bir çözümü olarak ise, "Avrupa vatandaşlığı" gündeme getirilmiş; böylece sosyal güvenlik alanında uyumlaştırma ve serbest dolaşımın önünden sosyal güvenliğin bir engel olmaktan çıkarılması daha da önemli bir hale gelmiştir(Aricı, 1997: 89-90).

1993 yılı, Avrupa Komisyonu'nun "Büyüme, Rekabet ve İstihdam" başlıklı Beyaz Kitabı'nın yayın yılıdır. Kitap, temelde istihdam

alanında uyumlu bir Avrupa'nın nasıl olması gerektiği üzerinde durmaktadır ve bu hususta yaklaşımın geliştirilebilmesi için ideolojik, siyasi ve analitik zeminler sunmaktadır. Kitap'tan esinlenerek 1994 Essen Stratejisi gündeme gelmiştir. Böylece insan kaynaklarının geliştirilmesinden üretken istihdama destek verilmesine, işgücü piyasası kurumlarının etkinliğinin artırılmasından girişimciliğin teşvik edilmesine kadar geniş bir alanda istihdam üzerine yoğunlaşan bir strateji ortaya konmuştur(Ceylan-Ataman, 2010a: 19).

1997 tarihli Amsterdam Antlaşması, işsizlik ve istihdam açısından AB sosyal güvenlik tarihçesinde diğer önemli uğrak noktasıdır. Antlaşma ile, sosyal politikanın ortak sorumluluk alanı olduğu ilk defa teyit edilmiştir. Böylece sosyal politikanın amaçları olarak, istihdamın geliştirilmesi, hayat ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal güvenliğin yeterli hale getirilmesi gibi bir dizi sosyal boyut hüküm altına alınmıştır(Erdoğan, 2010: 103). Böylece Amsterdam Antlaşması ile bütünleşmiş bir Avrupa toplumu taahhüdünü yansıtan bazı yeni görevler ortaya konmuş oldu(Selek-Öz, 2013: 127).

Amsterdam Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra, aynı yıl AB Komisyonu Lüksemburg İstihdam Zirvesi gerçekleştirmiştir. Olağanüstü bir şekilde gerçekleşen Zirve sonucunda, AB'nin 21. yüzyılda gerçekleştirmek istediği tek Pazar hedefinin sosyal yönlerine dikkat çekilmiştir. Zirve ile, üye ülkelerin istihdam politikalarında önceliklerini belirleyen Avrupa İstihdam Stratejisi ortaya çıkmıştır(Ceylan-Ataman, 2010b: 91).

2000'li yılların başında Avrupa Komisyonu, Avrupa sosyal modelinin konsolide edilmesini ve kuşaklararası dayanışmanın güçlendirilmesini bir mesele olarak tespit etmekle kalmamıştır; bunun yanında sosyal güvenlik sistemlerinin sosyal ve ekonomik değişmeler ile yaşanan genişleme süreçlerine uyumlu bir çerçevede modernleştirilmesini, temel bir sorun olarak ele almıştır(Hantrais, 2008: 386). Bu anlamda Mart 2000 tarihli Lizbon Zirvesi'nde sosyal uyum, sürdürülebilir kalkınmanın anahtarı olarak ifade edilmektedir(Ceylan-Ataman(2010b: 93). Böylece genel anlamda sosyal politika ve özelde sosyal güvenlik alanında, ekonomi, istihdam ve sosyal politikanın/sosyal güvenliğin birbirlerini dışlamaları değil de birbirlerini kuvvetlendirdikleri bir amaçlar zinciri içinde ele alınması hususu tespit edilmiştir(Erdoğan, 2010: 119).

Lizbon Zirvesi'nin sosyal yöne olan atfı, Aralık 2000'deki Nice Zirvesi'ndeki "sosyal gündem" ile bütünleşmiştir. Sosyal gündem

kapsamında daha fazla iş, daha iyi iş, işçilere yönelik yeni güvenlik türleri, esneklik ve güvenlik arasında denge gibi sosyal güvenliğin önemli parametreleri söz konusu edilmiş; ancak bu başlıklar ile ilgili alınması gereken önlemlerin yasama yolu ile mi yoksa açık işbirliği yolu ile mi alınması gerektiği noktasında mutabakat sağlanamamıştır(Erdoğan, 2010: 121). Sosyal gündem ile 2000'li yıllardaki AB sosyal politikasının genel hatları da tayin edilmiştir. Bu anlamda sosyal gündem, ekonomik, istihdama ilişkin ve sosyal politikaların olumlu etkileşimini savunması açısından da ilk programdır. Böylece sosyal gündem ile AB sosyal politikası, daha geniş çaplı bir sosyal adalet ve bütünleşme temeline dayandırılmaktadır(Özçüre, 2010: 124-125). Nice Antlaşması ile ayrıca "Avrupa Temel Haklar Şartı" da kabul edilmiştir. Bu Şart kapsamında çocuklar ve çalışanların hakları yanında üye vatandaşların çalışma, iş arama, herhangi bir ülkede yerleşme ve hizmet sunma özgürlüğü ve sosyal güvenlik sistemlerine erişim gibi haklar kabul edilmiştir(Selek-Öz, 2013: 128).

AB'nin bu döneminin Türkiye'nin müzakere süreci bağlamında değerlendirilmesine bakıldığında ise, Türkiye için en özet biçimde "yeterli olmayan gerekli adımlar"ın atılmış olduğu görülmektedir.

Bu kapsamda müzakere süreci öncesinde 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu ile özellikle çalışma koşullarındaki mevzuat açısından AB müktesebatına önemli ölçüde yaklaşma olmuştur. Ancak iş hukuku kapsamında müzakere sürecinden sonraki gelişmeler AB ilerleme raporları tarafından "sınırlı" ve "eksik" olarak değerlendirilmektedir. Örneğin çocuk işçiliği konusunda çabalar bu minvaldeki bir eksikliklerdir. İlgili kuruluşların güçlendirilmesi noktasında uzman alımları olmasına rağmen, kapasitenin yine yetersiz addedilmesi diğer bir somut örnektir. İş Sağlığı ve Güvenliği alanı, bu yetersiz niteliğinin istisnası konumundadır. Zira alanda 2012 yılında 6331 sayılı müstakil bir İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu çıkarılmıştır. İş hukuku alanı yanında "sosyal diyalog" ile ilgili uyum da "tam değil"dir. 2009 İlerleme Raporu'nda 1 Mayıs'ın "Emek ve Dayanışma Günü" olarak ilanı ve 2010 yılı Anayasa değişikliği ile Ekonomik ve Sosyal Konsey'in anayasal organ olması önemli birer ilerleme olarak kaydedilmiştir. AB ve ILO taleplerini karşılamak için çıkarılan 2012 yılı 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu da bu kapsamda bir ilerleme sayılmaktadır. Ancak 2010 Anayasa değişikliğinde memurlara ve diğer kamu görevlilerine verilen sendikal hakların grev hakkını kapsamaması bir eksiklik olarak görülmektedir. Yine 2008 Krizi sonrası ortaya konan İstihdam Paketi, Tedbir Paketi gibi yasal adımlar ile İş-Kur'un kurum kapasitesini geliştirmeye yönelik

çabaları ve kayıt-dışı istihdam ile mücadele stratejileri olumlu gözükmesine rağmen, uygulamadaki çıktılar açısından sorunların devam ettiği not edilmektedir. Benzer şekilde Avrupa Birliği İstihdam Stratejisi'ne uyum noktasında 2009 yılından beri bir Ulusal İstihdam Stratejisi oluşturma çabaları olmasına ve de son aşamaya gelinmesine rağmen, ortaya konamaması da “yetersiz bir uyum” olarak ele alınmaktadır. Hal böyle olunca, mesela istihdam alanında Türkiye “istihdam yaratmayan büyüme” ile yüzyüze kalmaktadır(Güray, 2010: 177, 185-189).

2. Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Sisteminin Genel Nitelikleri

AB sosyal güvenlik sistemleri, AB üyesi ülkeler arasında farklılık arz etmektedir. Bunun sebebi, sosyal güvenliğin, ülkelerin farklı tarihleri, gelenekleri, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarına göre şekil almasına bağlanmaktadır(Murat, 2000: 59). Bundan dolayı, AB’de tek ve genel kabul gören bir sosyal güvenlikten bahsetmek mümkün görünmemektedir(Bozkurt, 1994: 41). Aslında zaten, AB’nin sosyal güvenlik alanında üye ülkelerde tek ve geçerli bir sosyal güvenlik yasası tanzim etmek, tek bir mevzuat hazırlayarak Birlik’te yürürlüğe koymak gibi bir amacı da bulunmamaktadır(Arıci, 2004: 635).

2.1. AB Sosyal Güvenlik Sisteminin Hukukî Dayanakları

AB sosyal güvenlik sisteminin genel nitelikleri açısından, hukukî dayanaklarını ortaya koymak gerekmektedir. Zira yukarıda ifade edildiği üzere, AB sosyal güvenlik sisteminin tarihi gelişimi ile AB’nin tarihi gelişimi paralellik arz etmektedir ve benzer paralellik, AB’nin hukukî dayanakları ile sosyal güvenliğin hukukî dayanakları arasında da görülmektedir. Bu kaynaklar, Tablo 1’de özetle ifade edilmektedir.

Tablo 1: AB Sosyal Güvenlik Düzenlemelerinin Hukukî Kaynakları

Birincil Hukuk Kaynakları	
<i>Topluluğu Kuran Antlaşmalar</i>	AKÇT, AET, AAET
<i>Bunların Ekleri</i>	
<i>Bunları Değiştiren Antlaşmalar</i>	Maastricht, Amsterdam, Nice
<i>Tek Avrupa Senedi</i>	
Ayrıca;	— Yazılı olan ya da olmayan genel hukuk ilkeleri; — Üye ülkelerin Topluluk'a katılma antlaşmaları
İkincil Hukuk Kaynakları: Topluluk organları tarafından oluşturulur (Konsey, Avrupa Parlamentosu, Komisyon) / Adalet Divanı kararları da ikincil kaynak olarak değerlendirilmektedir.	
<i>Tüzük / Yönetmelik</i>	Her üye devletin doğrudan uymak zorunda olduğu, her üye ülkede geçerli olan hukuki belge
<i>Yönerge / Direktif</i>	Yönergeler de bağlayıcıdır. Ancak, daha esnekler; üye ülkeler yönergeleri uygularken bunları kendi hukuki yapılarına uyarlar.
<i>Karar</i>	Belli konularda, belli ülkeler hakkında düzenlenen hukuki belgeler. Düzenlemenin yapıldığı kişi ve konu için bağlayıcıdır. (Katılım Ortaklığı Belgesi, Çerçeve Belgesi, İlerleme Raporu bu kapsamdadır.)
<i>Tavsiye ve Görüşler</i>	Bağlayıcılıkları yoktur. Yalnızca birer öneridir.
Ayrıca; ILO, BM, Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve diğer uluslararası kuruluşlarca yaratılan Antlaşma ve Sözleşmeler de AB'yi bağlamakta, AB hukukunun bir parçası olarak kabul edilmektedir.	

Kaynak: Süleyman Özdemir (2007) *AB Müzakere Sürecinin Türk Çalışma Yaşamına Etkileri, Yerel İş Barışı Kongre Tebliğleri*, (Eds. YEREL-Sen), 8-9 Eylül 2007, Kocaeli, Yerel-Sen, s. 158.

2.2. Serbest Dolaşım Amacı ve Koordinasyon İlkesi

AB sosyal güvenliğinin genel niteliklerini ortaya koyarken, esasında AB sosyal güvenliğinin temel amacına da bakılmış olmaktadır. Bu çerçevede temel amaç, “sosyal güvenlik alanındaki hakların serbest dolaşım içerisinde korunması, kayıpların önlenmesi ve tanınabilmesi; sonuçta serbest dolaşım hakkının kullanılmasını engel olmaktan sosyal güvenliğinin çıkarılması”(Arıcı, 2004: 635-636) şeklinde ifade edilmektedir. Başlangıçta, sistemleri “uyumlaştırma” ekonomik nedenlerden dolayı esas amaç olarak gösterilmesine rağmen, bugün bunun bir

“ütopya” olduğu ileri sürülmekte(Tuncay ve Ekmekçi, 2005: 46) ve bundan dolayı çözüm yolu olarak “koordinasyon” ilkesine yönelinmektedir.

Sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonu ilkesi etrafında, “ülkeler, yasalarla kimleri güvence altına alacağı, hangi koşullarda hangi yardımların sağlanacağı, yardımların nasıl hesaplanacağı ve ödenek prim oranları” konusunda özgür bırakılmışlardır(Yurtman ve Akgür, 2004: 25). Bu anlamda koordinasyon, işçilerin üye ülkelerdeki yer değiştirmelerinde ortaya çıkması muhtemel sosyal sigorta haklarındaki kayıpların önlenmesi amacıyla üye devletlerin eşgüdümü hareket etmesidir(Polat, 2010: 39). Böylece sistemler arasındaki çelişkilerin ve aşırılıkların en asgariye indirilmesi hedeflenmiştir (Arıcı, 2004: 636). 22 Şubat 1990 tarihli Adalet Divanı’nın “Federal Almanya Cumhuriyeti ülkesinde oturan ve çalışan İtalyan uyruklu bir işçi, İtalya’da oturan ve 16–21 yaş arasında işsiz durumda bulunan üç çocuğu ile ilgili aile ödeneklerinden yararlanma hakkına sahiptir.” şeklindeki kararı (ÇSGB, 2000: 19), bunun bir örneği olarak görülebilir. Çelişki ve aşırılıkları asgariye indirme atılan adımlardan biri, 2012 yılı itibariyle yürürlükte olan EESSI (Sosyal Güvenliğe İlişkin Bilgilerin Elektronik Ortamda Değişimi) adıyla kurulan bir ağdır. Bu ağ sayesinde, farklı ülkelerdeki sosyal güvenlik kurumlarının elektronik ortamda bilgi alış-verişleri sağlanmaktadır(Polat, 2010: 42-43).

1408/71 sayılı koordinasyon ile ilgili temel tüzük yanında, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi 2004 yılında yeni bir tüzük (883/2004 sayılı Tüzük) ile sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonu noktasında yeni bir referans alanı yaratmıştır. Böylece sosyal güvenlik sistemlerinde koordinasyon yapılacak alanlar genişletilmiştir Erdoğan, 2010: 106).

Koordinasyon yolu ile korumanın sağlanmasında iki süreç söz konusudur: Süre birleşimi ve oranlama. *Süre birleşimi* sistemi, “üye ülkelerin kendi sistemlerine tabi geçen sosyal güvenliğe esas sürelerinin ve bu süreler için ödenmiş bulunan primlerin birleştirilerek üye ülke sistemine devredilmesi ve aktarılması yükümlülüğünü getirmektedir. Böylece hakların birleştirilmesi sağlanarak üye ülkelerin özellikle uzun vadeli sigorta dalları olan yaşlılık, malullük ve ölüm sigortalarından hak kaybına uğrama riski ortadan kaldırılmış olmaktadır.”(Arıcı, 2004: 639) *Oranlama* ise, sigortalı olunan birden fazla ülkedeki yardım miktarlarının dengeli bir şekilde dağıtımının garanti edilmesi anlamına gelmektedir. Buna göre, bir üye devletin, yardımları ancak kendi ülkesindeki prim ödeme gün sayısına göre hesaplama zorunluluğu söz konusu olmaktadır(ÇSGB, 2000: 25).

Buradaki amaç, serbest dolaşımı kullanarak kişilerin haksız kazançla sosyal güvenlik yardımı almalarının önlenmesidir(Arıç, 2004: 639).

Bu iki ilkenin yanında 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Avrupa Sosyal Sigorta Kartı, Avrupa ülkelerinin sahip olduğu oldukları sosyal güvenlik sistemlerinin *uyumlaştırılması* açısından önemli bir aşama olarak görülmektedir. Buna göre, Kart her üye ülke tarafından doğrudan tanınmaktadır(İKV, 2010: 25).

Meseleye AB'ye üyelik sürecindeki Türkiye açısından bakıldığında, ilk etapta 1963 tarihli Ankara Antlaşması gündeme gelmektedir. Ankara Antlaşması ve Antlaşma'nın uygulanması için koşulları, düzenlemeleri ve programı beyan eden 1970 tarihli Karma Protokol, Türk işçilerin tam serbest dolaşımını sağlamayı da bir amaç olarak ortaya koymaktadır. Özellikle Antlaşma'nın 12. maddesine göre, antlaşma yapan taraflar, aralarında serbest işçi dolaşımını kademeli bir şekilde (12-22 yıl arasında) gerçekleştirmeyi kabul etmişler; bunu gerçekleştirmek için de AT Kurucu Antlaşması'nın 39, 40 ve 41 (yenis 45, 46 ve 47) sayılı maddeleri ile yönlendirilecekleri hususunda karar birliğine varmışlardır(Polat, 2010: 45).

Somut uygulamalara bakıldığında ise Türk işçileri hâlâ üye devletler arasındaki serbest dolaşım hakkından mahrum bulunmaktadır. Var olan şey, "orta kategori" adı altında Türk işçilerinin Topluluk ve Avrupa Ekonomik Alanı vatandaşlarının sahip olduğu tüm haklara sahip olmaması; fakat diğer üçüncü ülkelerle de aynı düzeyde muameleye de maruz kalmamasıdır. Bu durum, Türk işçilerinin üye ülkelerdeki haklarının-Peers'in ifadesi ile- "sandviç" misali bir konumda olduğunu göstermektedir. Bu anlamda örneğin Türk işçileri, işgücü piyasasına giriş, ikâmet hakkı gibi "bazı" temel haklara sahiptir. Bu haklardan faydalanmak için de bir Türk vatandaşı, üç şartı yerine getirmiş olmalıdır: İşçi olarak kabul edilmek, bir üye devletin işgücüne usulüne uygun bir biçimde kayıtlı olmak ve yasal bir işte çalışıyor olmak. Bu çerçevede, Türk işçilerin bir kez üye devletlerin herhangi birinde yasal bir biçimde yerleşmesi sonrasında, Birlik vatandaşı gibi eşit muamele görmesi mümkün olabilmektedir(Polat, 2010: 47-50).

Nihayetinde AB ile müzakere sürecinin başladığı 3 Ekim 2005'teki Lüksemburg Hükümetlerarası Konferansı'ndan bu yana, serbest dolaşım ile ilgili fasıllar gündeme gelmiş; ancak AB yetkili komisyonları tarafından Türkiye'de var olan mevzuat "yeterli" görülmediği için bir şekilde rafa kaldırılmıştır. Sosyal güvenliğin koordinasyonu kapsamındaki çalışmalarda da AB tarafından eleştiriye maruz kalınmıştır(Polat, 2010: 52-56).

2.3. AB Sosyal Güvenlik Sisteminin Uygulamadaki Genel Durumu

Önceki bölümlerde AB'nin sosyal güvenliğinin tek bir yapı içinde olmadığı, bunun yerine üye ülkelerde var olan farklılıkların "koordinasyon" ilkesi etrafında işlediği ifade edilmişti. Ancak yine de esasında, tüm AB üyesi ülkelerde uygulanmakta olan yedi ayrı temel sosyal sigorta kolu üzerinden sosyal güvenlik sistemleri bulunmaktadır. "Hastalık ve sağlık sigortası, analık sigortası, malullük sigortası, yaşlılık sigortası, meslek hastalıkları ve iş kazaları sigortası, aile yardımları sigortası ve işsizlik sigortası" şeklinde tasnif edilen bu sigorta kollarında üye ülkelerin, AB'nin mevzuatlarını da dikkate alacak bir biçimde kendilerine özgü düzenlemeleri olduğu belirtilmiştir(Karlık, 1996: 341).

Sosyal güvenlik alanında, tüm dünyada da ağırlıklı olarak uygulanan model, *Bismark Modeli* olarak da bilinen, sosyal sigorta ağırlıklı modeldir. Bu modelde, sosyal güvenlik hakkı, temel olarak mesleki faaliyet esasına dayanmaktadır. Kişilerin bağımlı veya bağımsız çalışma statülerine bağlı olarak, sosyal güvenlik kapsamına alınmaları söz konusu olmaktadır(Güzel, 2005: 66). Bahsedilen bu modelin genel olarak AB ülkelerinin sosyal güvenlik sistemlerinde mevcut olduğu görülmektedir. Bahsi geçen ülkelerde, "bir mesleki faaliyet" veya "kazanca dayalı" olarak işleyen bir genel rejim ile bağımlı veya bağımsız çalışanları kapsayan genel, özel, isteğe bağlı ve ek rejimler uygulanmaktadır. Bu rejimlerin bir kısmı üniversal/evrensel (tüm ikamet edenleri kapsayan) bir çerçevede olabilirken, bazıları ise gelir kontrolüne dayalı ve prim esaslı bir işleyişe sahiptirler(TİSK, 2005: 538-541).

Dünya'da ve AB ülkelerinin genelinde hâkim olan sosyal sigorta modelinde, finansman kaynağı ise primlerdir. Primlerin kaynağı ise, işveren ve işçi paylarından ve devletin katkısından oluşmaktadır. Bazı AB ülkelerinde, işveren ve işçi paylarının toplam oranı, İtalya hariç genel prim oranlarının %50'sini bulmamaktadır. Belçika ve Almanya'nın oranları da %40'ın üzerinde seyretmektedir. Toplamda en düşük oran ise, %8 ile Danimarka'ya aittir(Yurtman & Akgür, 2004: 33).

Öte yandan 2010 yılı için AB-27'de GSYİH'nin % 50,3'üne tekabül eden hükümet harcamalarının yarısından fazlası, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine gitmiştir (Eurostat, 22.11.2011a).

Tablo 2: AB-27’de ve Seçili AB Ülkelerinde Toplam Sosyal Güvenlik Harcamalarının GSYİH İçindeki Oranları - % (2000-2010)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
AB-27	-	26,6 (*)	26,9 (*)	27,2 (*)	27,1 (*)	27,1	26,6	25,7	26,7	29,5	29,3
Belçika	25,4	26,3	26,6	27,3	27,4	27,3	27,1	26,7	28,1	30,4	29,9
Bulgaristan	-	-	-	-	-	15,1	14,2	14,1	15,4	17,2	18,0
Danimarka	28,8	29,2	29,6	30,8	30,7	30,2	29,2	28,7	29,6	33,4	33,2
Almanya	29,6	29,6	30,3	30,7	30,1	30,1	28,9	27,7	27,9	31,3	30,6
Estonya	13,8	12,9	12,6	12,5	12,9	12,5	12,1	12,1	14,8	19,1	18,0
Fransa	29,4	29,6	30,4	31,1	31,3	31,5	30,8	30,6	31,0	33,6	33,7
Letonya	15,6	14,7	14,2	14,0	13,1	12,8	12,6	11,2	12,7	16,8	17,8
Litvanya	15,7	14,7	14,0	13,5	13,3	13,2	13,3	14,3	16,1	21,2	19,0
Malta	16,5	17,4	17,5	17,9	18,5	18,4	18,3	18,1	18,4	20,0	19,8
Hollanda	26,3	26,4	27,5	28,2	28,3	27,8	28,8	28,3	28,4	31,6	32,0
Avusturya	28,2	28,5	28,9	29,4	29,1	28,7	28,2	27,7	28,4	30,7	30,3
Romanya	13,0	12,7	13,5	13,1	12,8	13,4	12,8	13,5	14,2	17,1	17,6
Slovakya	19,3	18,9	19,1	18,3	17,2	16,4	16,3	16,0	16,0	18,8	18,6
Finlandiya	25,1	25,0	25,7	26,6	26,6	26,6	26,4	25,3	26,1	30,2	30,5
İsveç	29,8	30,4	31,2	32,2	31,5	31,1	30,3	29,2	29,5	32,1	30,4

Kaynak: Eurostat, *Expenditure on Social Protection*,
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=0>, (22.11.2011b).

(*) Eurostat, *Statistics in Focus 17/2011: Population and Social Condition*,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-SF-11-017, (22.11.2011c), p. 6.

Tablo 2’den anlaşıldığı üzere, bu sosyal güvenlik harcamalarının GSYİH’de oranının AB-27 için 2001 yılından 2009’a doğru bir artış seyrinde olduğu görülmektedir. 2001 yılında % 26,6 olan oran 2009 yılına gelindiğinde %29,5’e ulaşmıştır. AB ülkeleri bazında ise durum dalgalı/farklı bir yapı arz etmektedir. Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya ve bir yere kadar Malta ve Slovakya gibi ülkelerin sosyal güvenlik harcamalarının GSYİH içindeki oranları %20’lerin altında ve yer yer %13’ler civarında seyrettiği ifade edilmelidir. Diğer taraftan Avusturya, Finlandiya, Almanya, Hollanda, Belçika, Danimarka ve İsveç’te ise oranın %30’lara dayandığı ve 2009 yılı itibariyle de %30’ların üstüne çıktığı anlaşılmaktadır. Ancak 2010 yılı oranları AB27 genelinde ve birkaç istisna ülke dışında neredeyse tüm AB ülkelerinde bir azalma göstermektedir. Bu azalmayı, 2008 Krizi’nin etkisinin sosyal harcamalar üzerindeki birer yansıması olarak görmek mümkündür.

3. Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Karşılaştırılması

Bu bölümde sosyal güvenlik, sosyal sigorta kolları üzerinden ele alınmakta ve AB ve Türkiye'nin sosyal sigorta kollarındaki durumları harcamalar merkezli bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ancak bu sosyal sigorta kollarından Türkiye'de yer bulan yaşlılık sigortası, malullük sigortası, ölüm sigortası, işsizlik sigortası, hastalık ve analık sigortası ile iş kazası ve meslek hastalıkları sigortasına yer verilmektedir.

3.1. Yaşlılık Sigortası

Yaşlılık kişiden kişiye değişebilen bir kavramdır. Her kişinin farklı bir biyolojik geçmişi, farklı iş deneyimleri ve farklı bir duygusal yaşamı olduğu bir gerçektir. Ayrıca yaşlılık, toplumlar arasında da farklılaşabilmektedir; yaşlanmada toplum ve kültürün yeri önemli bir rol oynamaktadır(DPT, 2007b: 1). Bu çerçevede, yaşlanma/yaşlılık, genel olarak bir “yetersizlik süreci” şeklinde ifade edilmektedir. Bahsedilen farklılıklara dayanan bir yaşlanma süreci belirlemek mümkün olmadığı için, kronolojik olarak belirlenmiş belirli bir yaş tanımlaması yapılmak mecburiyetinde kalınmaktadır(Caniklioğlu, 2007: 196).

İşte bu kapsam içine giren yaşlılara dönük sosyal sigortalar sisteminde, bir sigorta kolu oluşmuştur. Bu sigorta kolu, yaşlılık sigortası veya emeklilik sigortası/aylığı şeklinde bilinmektedir. Buna göre, yaşlılık sigortası, “yaşının ilerlemesi gibi nedenlerden dolayı, fizikî gücünü kaybeden, eskisi gibi verimli çalışamayan ve dolayısıyla gelir ve kazanç kaybına uğrama tehlikesi ile karşı karşıya gelebilen kişilerin, bu sosyal risklerini karşılama ve onlara emekli aylığı bağlama amacını güden, sosyal sigortalar sisteminde yer alan bir sigorta türü” Seyyar, 2005: 84) şeklinde tarif edilmektedir.

1408/71 sayılı Tüzük, m. 44-51 ve 574/72 sayılı Tüzük m. 35-59; 1963-1993 yılları arasında 43 Adalet Divanı Kararı ve İdari Komisyon Kararlarından oluşan (1973-1987 yılları arasında 10 Karar) (ÇSGB, 2000: 78) mevzuat etrafında şekil alan AB yaşlılık sigortası sisteminde, genel olarak iki temel emeklilik sistemi uygulanmaktadır. Birincisi, vatandaşlık ya da ülkede ikametgâha dayalı genel ya da ulusal sistemlerdir. Bu sistemde temel amaç, emeklilik yaşına gelmiş herkes için eşit bir temel gelir sağlanmasıdır. İkinci modelde, iş geçmişi ve meslekî statü temelinde oluşturulmuş sistemler kullanılmaktadır.

Bu sistemler, esasen nüfusun aktif olanlarını kapsamaktadır ve çoğu zaman kamu/özel sektör işçileri ile kendi kendine çalışanlar için farklı emeklilik sistemlerini ihtiva etmektedir(Hutsebaut, 1998: 103–104).

Tablo 3: AB-27 ve Seçili AB Ülkelerinde Yaşlılık Sigortası Harcamalarının GSYİH İçindeki Oranları (2000-2010)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
AB-27	-	-	-	-	-	12,1	11,9	11,4	12,1	13,0	12,9
Belçika	10,9	11,1	11,2	11,3	11,1	11,1	11,0	10,6	11,3	12,1	12,1
Bulgaristan	-	-	-	-	-	7,5	7,2	6,8	7,1	8,8	9,1
Danimarka	10,4	10,6	10,7	11,1	11,0	10,9	10,6	10,7	11,1	12,1	12,3
Almanya	13,0	13,1	13,3	13,5	13,4	13,3	12,9	12,3	12,3	13,2	12,8
İspanya	-	-	-	-	-	-	-	-	9,2	10,1	10,7
Fransa	12,9	12,9	13,0	13,1	13,1	13,2	13,2	13,3	13,6	14,5	14,4
İtalya	14,3	14,3	14,5	14,6	14,6	14,7	14,6	14,6	14,9	16,0	16,0
Lüksemburg	9,3	9,8	10,0	10,1	9,9	9,5	8,6	8,2	8,3	9,4	9,2
Hollanda	12,5	12,4	12,7	12,7	12,7	12,5	12,2	12,1	12,0	12,8	12,8
Avusturya	14,2	14,4	14,5	14,6	14,4	14,1	13,9	13,7	14,0	15,1	15,0
Portekiz	10,1	10,4	10,9	11,4	11,9	12,3	12,6	12,6	13,2	14,1	14,2
Romanya	6,1	6,1	6,7	5,9	6,1	6,1	6,0	6,4	7,6	9,4	9,4
Slovenya	11,0	11,1	11,2	10,7	10,5	10,3	10,2	9,7	9,6	10,9	11,2
Finlandiya	10,5	10,6	10,9	11,2	11,1	11,1	11,1	10,7	10,8	12,5	12,7
İsveç	11,2	11,2	11,5	12,2	12,1	12,2	11,7	11,5	11,8	12,8	12,1
İngiltere	11,9	11,5	10,7	10,6	10,5	10,7	10,7	8,4	11,3	12,5	12,2

Kaynak: Eurostat, *Expenditure on Pensions*, [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/download.do?tab=table&plugin=0&language=en&pcode=tps00103\(22.11.2011d\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/download.do?tab=table&plugin=0&language=en&pcode=tps00103(22.11.2011d)).

Bu iki sistem arasında kendilerine yer bulan AB ülkelerindeki yaşlılık sigortasına yapılan toplam harcamaların GSYİH içindeki oranlarının, Tablo 3'e bakıldığında, 2000-2009 yılları arasında genel olarak bir artış eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Bu oran, AB-27'de 2005 yılında %12,1 iken 2009 yılında %13,0'a erişmiştir. Bu oranlar arasında en düşük noktanın 2000 yılında %6,1 ile Romanya'ya ait olduğu görülmektedir. 2009 yılına gelindiğinde Romanya'nın oranı %9,4 ile en aşağı seviyede olmaktan kurtulsa da genel anlamda AB ülkeleri arasında Bulgaristan ve Lüksemburg ile 2009 yılı itibariyle %10'un altında kalmıştır. Bu süreçte en yüksek harcama oranları İtalya

ve Avusturya'ya aittir. 2000 yılında İtalya %14,3 ve Avusturya % 14,2; 2009 yılında da İtalya %16,0 ve Avusturya %15,1 ile harcama oranlarında zirvede bulunmaktadır. Özellikle İtalya'nın yaşlı-merkezli sosyal politikaların en fazla uygulandığı bir Güney Avrupa ülkesi kategorisinde sayıldığı(Lynch, 2001: 411) dikkate alındığında, İtalya açısından bu oranın yüksekliği, anlaşılabilir. Türkiye için de bir artıştan bahsedilebilmektedir(OECD, 22.11.2011b). Türkiye'de yaşlılık sigortası harcamalarının GSYİH içindeki oranı 1990 yılında % 3,2 iken 1995'te %3,7'ye ve 2005 yılında da % 7,8'e çıkmak suretiyle % 146'lık bir artış göstermiştir(Gümüş, 2010: 16). Ancak Tablo 3'teki 2010 verilerine bakıldığında, 2008 Krizi'nin genel anlamda sosyal harcamaların bütününe olan olumsuz etkisini, yaşlılık sigortası için de az da olsa gösterdiği anlaşılmaktadır.

Bu artışlarda, genel olarak dünyada ve özelde AB ülkeleri ve Türkiye'de görülen yaşlanma ve yaşlanma sonrasında yaşlılara yönelik sosyal politika önlemleri alınmasının etkisi olduğu ifade edilmelidir. Zira yaşlanmaya (hızına) paralel olarak, yaşlılara yönelik harcamalarda artış olması da normal bir seyir alabilmektedir.

Tablo 4: Bazı Ülkelerde ve Türkiye'de Yaşlanma Hızı (*)

ÜLKELER	% 7 Oranına Ulaşılan Yıl	% 14 Oranına Ulaşılan Yıl	Geçiş Süresi (Yıl)
Fransa	1865	1980	115
Almanya	1930	1975	45
İsveç	1890	1975	85
İngiltere	1930	1975	45
Türkiye	2012	2039	27

Kaynak: T.C. Başbakanlık (2005) **Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 9- Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, s. 35.

(*) 65 yaş ve üstü nüfusun 0-64 yaş arasındaki nüfusa oranının %7'den % 14'e geçiş süresi

Bu durumu Tablo 4'te görmek mümkündür. Tablo 4'teki verilere göre, yaşlı nüfusun %7'den %14'e geçiş yılları Fransa'da 115, Almanya'da 45, İsveç'te 85, İngiltere'de 45 yıl olarak gerçekleşmiş iken Türkiye'de 27 yıl olarak tahmin edilmektedir. Bunun manası, özellikle Türkiye'de yaşlılar ile alakalı harcamaların artmasının beklenebileceği yönündedir.

Tablo 5: AB Ülkeleri ve Türkiye’de Emeklilik Yaşı

Ülkeler	Erkek	Kadın
Danimarka	65,0	65,0
Portekiz	65,0	65,0
Hollanda	65,0	65,0
İrlanda	65,0	65,0
Almanya	65,0	65,0
Finlandiya	65,0	65,0
İsveç	65,0	65,0
Estonya	63,0	61,0
İspanya	65,0	65,0
Macaristan	60,0	59,0
Polonya	65,0	60,0
Çek Cumhuriyeti	61,0	58,7
İngiltere	65,0	60,0
Slovakya	62,0	57,0
Lüksemburg	60,0	60,0
Avusturya	65,0	60,0
Belçika	60,0	60,0
Fransa	60,5	60,5
Yunanistan	57,0	57,0
Slovenya	60,0	57,3
İtalya	59,0	59,0
Türkiye (*)	60	58

Not: Son güncelleme 10 Ağustos 2009’dur.

Kaynak: OECD, *Pensions at a Glance 2011*, http://www.oecd.org/document/24/0,3746,en_2649_37419_2671576_1_1_1_37419,00.html, (23.11.2011),

(*) Levent Akın (2007) *Uzun Vadeli Sigorta Kolları Açısından Yeni Mevzuatın Getirdiği Değişikliklerin Değerlendirilmesi, Yeni Düzenlemeler Çerçevesinde Sosyal Güvenlik Mevzuatı Semineri*, Ankara: Kamu-İş Yayınları, s. 166-167.

Bu tablo karşısında, gerek AB ülkelerinin ve gerekse Türkiye’nin emeklilik yaşını arttırma noktasında bir tavır sergiledikleri bilinmektedir. Tablo 5’e göre, İtalya, Yunanistan ve (sadece kadınlar için) Slovenya, Slovak Cumhuriyeti ve Çek Cumhuriyeti dışındaki tüm AB

ülkelerinde emeklilik yaşı, erkek ve kadınlar için 60 ve üstü yaştır. Türkiye’de bu gereklilik ve şart, çeşitli kanun düzenlemeleri ile yerine getirilmeye çalışılmıştır. Buna göre, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu (SSK), 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (Bağ-Kur) ve 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu (ESK) kapsamında(Başterzi, 2006: 28), yaşlılık sigortasına dönük yardımlar yürütülmekteydi. Ancak 1.10.2008 itibariyle 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu devreye girmiştir. Bu kapsamda, kadınlar için 58, erkekler için 60 yaş emeklilik yaş sınırı getirilmiştir. Bu sınır, sigortalı sayılanlar, bağımsız çalışanlar ve devlet memurları için ortak bir sınırdır. Ancak 2036 yılından itibaren emeklilik yaşının kademeli olarak artması ve 2048 yılında erkek ve kadınlar için 65 olması öngörülmektedir(Güzel, Okur & Caniklioğlu, 2009: 453-454). Türkiye’deki bu düzenlemeye rağmen halihazırdaki ortalama emeklilik yaşı 50-52 arasındadır. Bunun manası, sisteme yapılacak harcamaların gelecek 15-20 sene içinde yine yüksek seviyelerde seyir edeceğidir(Gümüş, 2010: 19).

Diğer taraftan Türkiye, AB ülkeleri ile kıyaslandığında 65 ve üzeri yaş nüfus açısından en az orana (% 5,7) sahip bulunmaktadır (DPT, 2007a: 21-22). Bunun manası, AB ülkelerine kıyasla “65 yaş ve üzeri nüfusun 15-64 yaş grubundaki nüfusa oranı” anlamındaki yaşlı bağımlılık oranı açısından, Türkiye’nin hem hâlihazırda en düşük ülke konumunda olduğu hem de ileriki yıllarda en düşük ülke konumunu koruyacağı anlamına gelmektedir(*bkz.* Tablo 6 ve Tablo 7).

Tablo 6: AB-27 ve Türkiye’de Yaşlı Bağımlılık Oranları (2000-2012)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
AB-27	23,2	23,5	23,8	24,1	24,3	24,7	24,9	25,2	25,4	25,6	25,9	26,2	26,8
Belçika	25,5	25,7	25,8	26	26,1	26,3	26,2	25,9	25,8	25,9	26	26	26,4
Bulgaristan	23,8	24	24,9	24,9	24,9	24,8	24,9	24,9	25	25,2	25,4	27,0	27,8
Çek Cumhuriyeti	19,8	19,8	19,7	19,7	19,7	19,8	20	20,2	20,5	20,9	21,6	22,2	23,4
Danimarka	22,2	22,2	22,3	22,3	22,5	22,7	22,9	23,2	23,6	24,1	24,9	25,7	26,7
Almanya	23,9	24,5	25,2	25,9	26,8	27,8	28,9	29,9	30,4	30,9	31,4	31,2	31,2
Estonya	22,4	22,7	23	23,5	23,9	24,3	24,5	25,1	25,3	25,2	25,2	25,2	25,5
İrlanda	16,8	16,6	16,5	16,4	16,3	16,3	16	15,8	15,9	16,2	16,8	17,4	17,9
Yunanistan	24,2	24,7	25,3	25,8	26,4	26,8	27,6	27,6	27,8	27,9	28,4	29,1	29,9
İspanya	24,5	24,7	24,8	24,7	24,6	24,4	24,3	24,2	24,1	24,3	24,7	25,2	25,8
Fransa	24,3	24,5	24,7	24,8	24,9	25,1	25,1	25,1	25,2	25,4	25,6	25,9	26,6
İtalya	26,8	27,4	27,9	28,5	28,9	29,3	29,8	30,2	30,4	30,6	30,8	30,9	31,6
G. Kıbrıs	17	17	17,4	17,6	17,5	17,3	17,3	17,6	17,8	18,2	17,8	18,0	18,1
Letonya	22,1	22,6	22,9	23,3	23,6	24,1	24,4	24,8	24,9	25,1	25,2	25,2	27,7
Litvanya	20,8	21,3	21,7	22	22,3	22,3	22,5	22,7	23	23,2	23,3	24,1	26,9
Lüksemburg	21,4	20,7	20,8	20,9	20,8	20,9	20,8	20,7	20,6	20,5	20,4	20,3	20,3
Macaristan	22	22,2	22,3	22,4	22,6	22,7	22,9	23,2	23,5	23,8	24,2	24,4	24,6
Malta	17,9	18,1	18,5	18,7	19	19,3	19,8	19,8	19,8	20,1	21,2	22,4	23,9
Hollanda	20	20,1	20,2	20,3	20,5	20,8	21,1	21,5	21,8	22,3	22,8	23,3	24,4
Avusturya	22,9	22,8	22,8	22,7	22,7	23,5	24,3	25	25,4	25,7	26,1	26	26,2
Polonya	17,6	18	18,2	18,4	18,6	18,7	18,9	19	18,9	18,9	19	19	19,4
Portekiz	23,7	24,2	24,5	24,7	24,9	25,2	25,4	25,6	25,9	26,3	26,7	27,2	29,6
Romanya	19,3	19,6	20,4	20,6	20,9	21,1	21,2	21,3	21,3	21,3	21,4	21,3	21,5
Slovenya	19,8	20,2	20,6	21	21,4	21,8	22,2	22,7	23,3	23,6	23,8	23,9	24,4
Slovak Cumhuriyeti	16,6	16,5	16,3	16,3	16,3	16,3	16,4	16,5	16,6	16,7	16,9	17,1	17,8
Finlandiya	22,2	22,4	22,7	22,9	23,3	23,8	24	24,8	24,8	25,2	25,6	26,5	27,7
İsveç	26,9	26,8	26,6	26,5	26,4	26,5	26,4	26,4	26,7	27,1	27,7	28,4	29,2
İngiltere	24,3	24,3	24,3	24,3	24,3	24,3	24,2	24,1	24,3	24,6	24,9	25,2	25,9
Türkiye	8,3	8,3	8,4	8,5	8,7	8,9	9	-	10,7	10,2	10,5	10,8	10,9

Kaynak: Eurostat, *Old-Age Dependency Ratio*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde510&plugin=0>, (22.11.2011e).

Gerçekten de yaşlı bağımlılık oranının %25’lerde olduğu AB-27 ve Slovak Cumhuriyeti, Polonya ve İrlanda gibi %20’lerin altında birkaç ülke hariç, %20-30 arasında seyreden ve genelde sürekli artma eğiliminde olan tüm AB ülkelerinin aksine Türkiye’de 2011 yılı itibarıyla yaşlı bağımlılık oranı ancak %10,8’dir. Fakat belirtmelidir ki, Türkiye

için yaşlı bağımlılık oranında sürekli bir artış söz konusudur; 2000 yılında %8,3 olan oran, 2008 itibariyle %10 bandının üstüne çıkmış ve artışını sürdürmektedir.

Tablo 7: AB-27 Yaşlı Bağımlılık Oranları Projeksiyonu (2010-2060)

	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
AB-27	25,9	28,4	31,3	34,5	38,3	42,3	45,5	48,0	50,1	51,8	52,5
Belçika	26,0	27,9	30,2	33,2	36,6	39,3	40,9	41,6	42,4	43,0	43,8
Bulgaristan	25,4	28,8	32,4	35,8	38,6	41,6	45,9	51,5	56,0	60,1	60,3
Çek Cumhuriyeti	21,5	26,0	30,3	32,7	34,3	35,9	40,0	46,4	50,1	53,2	55,0
Danimarka	24,8	28,8	31,4	33,8	37,0	40,1	41,9	42,4	41,7	42,0	43,5
Almanya	31,2	32,5	35,7	40,2	47,2	54,2	56,4	56,9	58,1	59,5	59,8
Estonya	25,1	27,2	30,0	33,1	35,8	37,6	40,4	43,5	48,3	54,2	55,5
İrlanda	16,8	19,9	22,7	25,0	27,5	30,0	33,0	36,3	39,6	38,6	36,6
Yunanistan	28,4	30,6	32,5	34,9	37,7	42,4	47,8	53,3	57,4	57,6	56,6
İspanya	24,6	27,0	28,9	31,5	35,5	40,6	46,7	53,2	56,9	57,2	56,3
Fransa	25,6	29,2	32,7	35,8	39,0	41,9	44,3	44,7	45,4	46,3	46,5
İtalya	30,7	33,1	34,7	37,0	41,1	46,5	51,7	55,1	56,3	56,5	56,6
G. Kıbrıs	18,6	21,5	24,8	28,2	30,7	31,9	33,3	35,5	39,8	43,7	47,5
Letonya	25,1	26,6	28,8	32,2	36,1	39,1	43,2	47,5	54,2	63,3	67,9
Litvanya	23,2	24,4	26,5	30,4	35,2	38,7	41,7	43,7	47,2	52,7	56,6
Lüksemburg	20,4	21,3	23,1	26,0	29,9	34,0	37,0	39,5	41,9	43,5	45,0
Macaristan	24,2	26,1	29,9	32,7	33,5	35,6	39,5	46,0	50,1	54,1	57,8
Malta	21,2	27,0	31,7	36,2	39,2	39,3	40,2	42,9	46,4	51,0	55,5
Hollanda	22,8	27,1	30,7	35,1	40,2	44,8	47,2	46,9	46,5	46,6	47,4
Avusturya	26,1	27,8	29,7	33,3	38,8	44,2	46,8	47,3	48,5	49,2	50,7
Polonya	18,9	21,7	26,9	32,4	35,2	36,8	39,8	45,2	53,0	60,0	64,5
Portekiz	26,7	28,9	31,3	34,0	37,8	41,7	46,7	52,0	55,6	56,6	57,2
Romanya	21,3	22,5	25,6	29,0	30,2	35,2	40,6	47,6	53,8	62,3	64,7
Slovenya	23,8	25,8	30,4	34,8	38,8	42,7	46,1	50,8	55,0	57,8	57,6
Slovak Cumhuriyeti	16,9	19,1	23,5	27,9	31,3	33,8	37,9	44,6	51,3	57,5	61,8
Finlandiya	25,6	31,4	36,1	39,8	42,7	44,2	43,4	43,7	44,8	45,7	47,4
İsveç	27,7	31,2	33,4	35,3	37,2	39,2	40,4	40,8	41,7	43,7	46,2
İngiltere	24,8	27,7	29,6	31,7	34,8	37,7	38,8	38,5	39,4	40,9	42,0
Türkiye (*)	-	-	12	-	17	-	22	-	30	-	37

Kaynak: Eurostat, *Projected Old-Age Dependency Ratio*, [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde511&plugin=0,\(22.11.2011f\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde511&plugin=0,(22.11.2011f)).

(*) UN, *Turkey: Dependency Ratios*, <http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/p2k0data.asp>, (27.11.2011).

Bağımlılık ile ilgili artışın devam edeceğini yaşlı bağımlılık projeksiyonlarından anlamak zor değildir. Tablo 7'deki projeksiyonlara göre, AB-27'nin bağımlılık oranı, 2050'lerle %50'ler üstüne çıkmakta ve 2060 itibariyle %52,5'i görmektedir. Bu oran, 2060 projeksiyonlarında AB ülkeleri açısından Letonya (%67,9), Romanya (%64,7), Polonya (%64,5), Slovak Cumhuriyeti (%61,8) ve Bulgaristan (%60,3) en yüksek noktaları temsil ederken; İngiltere (%42,0), Danimarka (%43,5), Belçika (%43,8) ve İrlanda (%36,6) ile en düşük seviyeleri göstermektedir. Ancak projeksiyonlarda tüm ülkeler için ortak husus, bağımlılık oranlarında sürekli bir artışın olacağı beklentisidir. Bu artışlar Türkiye için de geçerlidir; AB ülkelerinin bağımlılık oranları yaklaşmış hatta bağımlılık oranları açısından en alt düzeyde olma durumunu İrlanda'ya bırakmış görünmektedir. Zira 2060 yılına gelindiğinde İrlanda için %36,6'lık oran ile Türkiye'nin %37'lik oran beklentisinin altında bir düzey öngörülmektedir.

Bu tarz bir "bağımlılık tablosu", uzun-vade açısından problem teşkil etmektedir. Zira üretim-tüketim dengesi sağlanması için üretime katılanların kendileri ile beraber, üretime katılmayanlara da yetecek seviyede üretimde bulunmaları gerekmektedir. Bu anlamda üretime katılan her 100 kişinin, kendisiyle birlikte kaç kişiye yetecek kadar üretimde bulunması gerektiğini ifade eden bağımlılık oranı(Zaim, 1997: 121) dikkate alındığında, özellikle AB ülkelerinin ve Türkiye'nin 2050 sonrasında üretim-tüketim dengesinde problemlili bir döneme gireceği söylenebilir.

3.2. Malullük Sigortası

Malullük, "çalışma gücü" ile ilintili olarak tarif edilmektedir. Malullük, çalışma gücünün, kısmen veya tamamen kaybedilmesi; dolayısıyla meslekte kazanma gücünün kısmen veya tamamen ortadan kalkması ile neticelenen fizyolojik risktir(Seyyar, 2005: 183). Dolayısıyla sosyal sigorta açısından malullük, belirlenen oranlar çerçevesinde (Türkiye'de %60) kişinin çalışma gücünü kaybetmesidir.

AB'nin malullük sigortası, 1408/71 sayılı Tüzük, m. 37-43 ve 574/72 sayılı Tüzük m. 35-59; 1970-1993 yılları arasında 22 Adalet Divanı Kararı (ÇSGB, 2000: 72) etrafında şekil alan mevzuata göre işlemektedir.

AB'de malullük sigortasının işleyişinde, temel olarak prim gelirleri finansman ayağında en önemli katkı olmaktadır. Bunun yanında devlet katkıları ile vergi gelirleri de malullük sigortasının finansman ayakları durumundadır. Hemen hemen tüm AB ülkelerinde prim temel teşkil etmekte; bunun yanında devlet desteği (bütçe, katkı

veya sübvansiyon şeklinde) göze çarpmakta ve diğer taraftan da vergi çeşitleri (sosyal vb.) ile malullük sigortası maddi açıdan işlerlik kazandırılmaya çalışılmaktadır(TİSK, 2005: 395-396, 721).

Tablo 8: AB-27 ve AB Ülkelerinde Malullük Sigortası Harcamalarının GSYİH İçindeki Oranları (2001-2010)

Ülke	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
AB-27	-	-	-	-	2,1	2,1	2,0	2,1	2,2	2,2
Belçika	2,3	2,5	1,9	1,9	1,9	1,8	1,8	1,9	2,1	2,1
Bulgaristan	-	-	-	-	1,2	1,2	1,1	1,1	1,3	1,4
Çek Cumhuriyeti	1,4	1,4	1,5	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5
Danimarka	3,5	3,7	4,0	4,1	4,2	4,2	4,2	4,3	4,8	4,8
Almanya	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,3	2,2	2,2	2,4	2,4
Estonya	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,4	1,8	1,9
İrlanda	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	1,1	1,3	1,3
Yunanistan	1,1	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3
İspanya	1,5	1,5	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,7	1,7
Fransa	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8	1,9	1,9
İtalya	1,3	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,7	1,6
G. Kıbrıs	0,5	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7
Letonya	1,1	1,0	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,9	1,2	1,3
Litvanya	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,6	2,0	1,8
Lüksemburg	2,9	2,9	2,8	2,9	2,7	2,6	2,3	2,4	2,6	2,5
Macaristan	1,9	2,0	2,1	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	1,9
Malta	0,9	1,0	1,1	1,2	1,1	1,1	1,0	0,9	0,9	0,8
Hollanda	2,8	2,89	2,9	2,7	2,5	2,3	2,4	2,3	2,4	2,4
Avusturya	2,6	2,5	2,5	2,4	2,4	2,2	2,1	2,1	2,2	2,2
Polonya	2,8	2,6	2,5	2,2	2,0	1,8	1,63	1,5	1,3	1,3
Portekiz	2,3	2,4	2,4	2,3	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1	2,0
Romanya	1,0	1,0	1,2	1,0	1,0	1,0	1,2	1,3	1,6	1,5
Slovenya	2,0	2,0	1,9	1,8	1,9	1,8	1,6	1,6	1,7	1,7
Slovak Cumhuriyeti	1,4	1,6	1,5	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,5	1,5
Finlandiya	3,3	3,3	3,4	3,4	3,3	3,2	3,0	3,2	3,6	3,5
İsveç	3,9	4,1	4,4	4,5	4,5	4,5	4,4	4,2	4,5	4,2
İngiltere	2,4	2,4	2,3	2,3	2,2	2,4	2,5	2,7	2,91	2,7
Türkiye *	0,1	-	-	-	-	0,1	0,1	0,1	-	-

Kaynak: Eurostat, *Social Protection Benefits: Aggregated Benefits and Grouped Schemes – in % of the GDP*, (Çevrimiçi) <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>, 06.04.2013.

* OECD, *Social Expenditure – Aggregate Data*, (Çevrimiçi) <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=33415>, 30.06.2012.

Malullük sigortasına yapılan toplam harcamaların genel eğiliminin 2005-2010 yılları arasında sürekli dalgalı bir artış şeklinde olduğu AB-27’de, harcama miktarlarının GSYİH içindeki oranı da 2010 yılı için % 2,2 olarak kaydedilmiştir. 2010 yılında en yüksek harcama oranlarına sahip olan ülkeler olarak Danimarka (%4,8) ve İsveç (% 4,2) ön plana çıkarken; en düşük seviyelerse G. Kıbrıs (%0,7) ile Malta’ya (% 0,8) aittir. Türkiye ise AB ülkelerinin çok gerisinde ve en sonunda olup 2008 yılındaki harcama oranı %0,1 gibi çok düşük bir seviyede bulunmaktadır (Tablo 8).

3.3. Ölüm Sigortası

Ölüm kaçınılmaz bir gerçektir; dolayısıyla en büyük risktir. Ölüm sigortası ise, bu riske karşı sosyal güvenlik amacı taşıyan bir sigorta dalıdır. Ölüm sonrasında, sigortanın devreye girmesi, ölümle beraber bir yandan gelir kaybının ortaya çıkması ve diğer yandan da özellikle geride kalanlar (*survivors*) için bir gider artışının olabilmesi sebebiyledir. Bundan dolayı, ölüm sigortasındaki amaç, özellikle geride kalanların muhtaçlığa düşme tehlikesine karşı tedbir alınması, daha başka ifade ile kurtarılmasıdır(Arıci, 1999b: 15-16). Bu açıklamalara, özellikle ölüm nedir, sosyal güvenlik açısından neden önemlidir, Gerek yok. Bu makale özellikle AB ve Türkiye karşılaştırması için yapıyor. Aşağıdaki cümle ile bu konu başlayabilir veya ölüm sigortası ile ilgili bir istatistiki veri ile ilk cümle kurulabilir.

AB’de ölüm sigortası ile ilgili mevzuat, 1408/71 sayılı Tüzük, m. 64-66 ve 574/72 sayılı Tüzük m. 77-78; 27 Kasım 1973 tarih ve 130/73 sayılı Adalet Divanı Kararı çerçevesinde değerlendirilmektedir (ÇSGB, 2000: 102).

Mevzuat çerçevesinde işleyen AB’de ölüm sigortasının finansmanında temel kaynak, primler olmakla birlikte, devlet katkısı ve bazı ülkelerde de vergi olarak görülmektedir. Buna göre AB ülkelerinde, “ulusal aylık”, “ulusal ölüm aylığı”, “mesleki aylık” gibi farklı ölüm sigortası uygulamalarında, kaynak açısından primler ön plana çıkmakta, devletin bütçeden ayırdığı paylar, sübvansiyonlar veya prime katkısı da söz konusu olmakta; bazı ülkelerde (Yunanistan) ücretli, işveren ve devlet üçlüsüne dayalı finansman modeli uygulanmaktadır (TİSK, 2005: 396, 722).

Tablo 9: Bazı AB Ülkelerinde ve Türkiye’de GSYİH İçindeki Ölüm Sigortası Harcama Oranları (2001-2010)

Ülke	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
AB-27	-	-	-	-	1,7	1,7	1,5	1,5	1,6	1,6
Belçika	2,3	2,3	2,3	2,2	2,1	2,1	2,0	2,1	2,1	2,1
Bulgaristan	-	-	-	-	0,6	0,6	0,6	0,6	0,8	0,8
Çek Cumhuriyeti	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Danimarka	0,01	0,01	0,01	0,009	0,008	0,008	0,007	0,007	0,008	0,008
Almanya	2,5	2,5	2,48	2,3	2,3	2,2	2,1	2,0	2,2	2,1
Estonya	0,2	0,1	0,09	0,1	0,1	0,1	0,09	0,1	0,1	0,1
İrlanda	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1
Yunanistan	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	1,9	2,0	2,1	2,2	2,1
İspanya	1,9	1,9	1,9	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	2,1	2,2
Fransa	1,6	1,9	1,9	1,9	1,9	1,89	1,8	1,8	1,9	1,9
İtalya	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,6	2,6
G. Kıbrıs	0,9	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,1	1,2
Letonya	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2
Litvanya	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5
Lüksemburg	2,2	2,3	2,3	2,2	2,1	1,9	1,8	1,9	2,1	1,9
Macaristan	1,0	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Malta	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,7	1,7	1,8	1,8
Hollanda	1,3	1,4	1,3	1,4	1,3	1,4	1,2	1,2	1,2	1,2
Avusturya	2,2	2,2	2,2	2,1	2,0	2,0	1,9	1,9	2,02	1,9
Polonya	2,2	2,2	2,3	2,2	2,1	2,1	1,9	1,9	2,0	2,0
Portekiz	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,6	1,6	1,8	1,85
Romanya	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,7	0,7
Slovenya	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4	1,6	1,5	1,5	1,7	1,6
Slovak Cumhuriyeti	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9
Finlandiya	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9
İsveç	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5
İngiltere	1,0	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,2	0,1	0,1	0,1
Türkiye*	-	-	-	-	1,1	1,1	1,2	-	-	-

Kaynak: Eurostat, *Social Protection Benefits: Aggregated Benefits and Grouped Schemes - in % of the GDP*, (Çevrimiçi)

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>, 06.04.2013

* OECD, *Social Expenditure Database*, <http://stats.oecd.org/Index.aspx>, (22.11.2011a).

Bu modeller çerçevesinde AB ülkelerinde ölüm sigortası harcamalarının GSYİH içindeki oranları, birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Tablo 9'a göre, örneğin 2010 yılı için İtalya bu oranda % 2,6 ile zirvede yer almakta iken, Danimarka % 0,008 ile en alt seviyede bulunmaktadır. Bunların dışında aynı yıl için Almanya % 2 bandının üstünde konumlanmakta; Estonya, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya gibi ülkeler de % 0'a yakın bir orana sahiptirler. 2001 yılından 2010 yılına kadar geçen süreç içinde ise, ölüm aylıklarının GSYİH içindeki oranları, bazı AB ülkeleri için artış bazıları için azalış ve bazıları için de aynı düzey şeklinde bir seyre sahip bulunmaktadır. Türkiye'nin durumu ise AB ülkelerine göre orta seviyededir ve 2007 için % 1,2'dir.

3.4. İşsizlik Sigortası

Diğer sigorta kollarına nazaran daha güç şartlarda ortaya çıkabilmiş; siyasi tartışmalar içinde kalmış ve bundan dolayı sosyal güvenlik sisteminin “son halkası” olarak telakki edilmiş olan (Ekin, 1994: 21) işsizlik sigortası, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 22. maddesinin “herkesin işsizlik nedeniyle ortaya çıkan geçim sıkıntısına karşı sosyal güvenliğe hakkı olduğunu” vurgusu (Ekin, 1994: 21) ve ILO'nun 1934 tarihli 44 nolu İşsizlik Yardımları Sözleşmesi ve aynı tarihli 44 nolu İşsizlik Yardımı Tavsiyesi, yine 1944 tarihli 67 nolu Gelir Güvenliği Tavsiyesi (Tuna, 1995: 6) işsizlik sigortasını zorunlu bir hamle olarak algılamamanın önemine işaret etmiş, 1952 tarihli 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin ILO Sözleşmesi, kapsadığı 9 riskten biri olarak işsizliğe dikkat çekmiştir (Ekin, 1994: 22).

Bu durumların bir ürünü olarak, sosyal sigorta tekniğinin kabul edilmiş olduğu başta AB ülkelerinde, en yaygın sosyal güvenlik hamlesi olarak işsizlik sigortası ve onun pratiği olan ödenekler söz konusu edilmiştir (Güzel, 2000: 819). 1408/71 sayılı Tüzük, m. 67-71 ve 574/72 sayılı Tüzük m. 80-84; 1975-1993 yılları arasında 23 Adalet Divanı Kararı ve 83, 131, 140 nolu İdari Komisyon Kararları ile 18 sayılı Tavsiye(ÇSGB, 2000: 103) çerçevesinde işsizlik sigortası mevzuatına sahip olan AB'de, işsizlik sigortasında, primler finansmanda ülkelerinde çoğunda tercih edilen bir ilke konumundadır. Ancak burada özellikle vergilerin katkısı ve devletin devreye girmesi de önemli bir yer teşkil etmektedir. Bunun yanında Fransa'da “dayanışma rejimi” ve devlet katkısı, Lüksemburg'da özel vergi sistemi, Estonya'da genel vergi ile işleyen bir finansal destek sistemi mevcuttur. Almanya'da işsizlik sosyal yardımı vergi ile finanse edilmektedir. İngiltere'de ise,

gelire bağılı işsizlik ödeneği vergi ile prime bağılı işsizlik ödeneği ise prim ile finanse edilmektedir. Finlandiya ise, baz/temel yardımlar adı altında % 23 vergi ve bir işsizlik fonuna dahil olmayan ücretli müstahdemlerle ilgili primler (%77) ve ücrete dayalı yardımlar adı altında ise primi esas alan ikili bir finans sistemi seçmiştir. Belçika'da ise finansman, toplu primden ayrılan pay, devletin toplu sübvansiyonu ve ihtiyaca göre alternatif finansman olmak üzere üçlü bir çerçeve içinde işlemektedir(TİSK, 2005: 397-398, 722-723).

Türkiye'de ise işsizlik sigortasının finansmanında devletin de katkısı "zorunlu" olarak sağlanmıştır. İşsizlik riskine karşı, zorunluluk ilkesi çerçevesinde işçinin yanında işveren ve devletin de katkısının olması, yakın dönemlere ait bir durumdur. Prim esasına dayalı bir sistemin içinde işsizlik riskinin ele alınması giderek ağırlık kazanan bir hal almaktadır. Bu anlamda, primlerin, zorunluluk ilkesi etrafında işçi ve işveren yanında devletten de alınması hem çağdaş hem de "sosyal devlet" ilkesine uyumlu bir hareket olarak değerlendirilmektedir (Kutal, 2000b: 51). 4447 sayılı Kanun'a göre, işçi, işveren ve devlet açısından prim oranları ayrı ayrı ifade edilmiştir. Kanun'un 49. maddesine göre sigortalı % 1, işveren % 2ve devlet de % 1 oranında işsizlik sigortası primi ödeyecektir(Akyıldız, 2009: 279). 4447 sayılı Yasa, "işsizlik sigortası açısından işçi ve işverenler için yeni bir mali yük getirmemek amacıyla, 3417 sayılı Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair Kanun'un 2 ve 3. maddelerini yürürlükten kaldırmıştır. Bu konuda savunulan görüşe uygun olarak, anılan kesintilerin bir anlamda işsizlik sigortasına yönlendirilmesi sağlanmış olmaktadır."(Güzel, 2000: 822).

Bu kapsamda, Macaristan ve Polonya dışındaki tüm AB ülkelerinde ve AB-27'de 2008'den 2009 yılına geçişle birlikte işsizlik sigortası çerçevesinde yapılan harcamalarda ciddi miktarlarda bir artışın olduğu gözlenmektedir (Eurostat, 22.11.2011h). Bu artışı, aynı yıllar içinde dünya genelinde baş gösteren ve AB özelinde de etkili olan küresel krizin sonucu oluşan işsizlik oranlarındaki yükseliş ile izah etmek mümkündür.

Tablo 10: AB-27 ve AB Ülkelerinde İşsizlik Sigortası Harcamalarının GSYİH İçindeki Oranları (2000-2009)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
	*	*	*	*	*	*	**	***	****	*****
AB-27	-	-	-	-	-	1.6	-	1.3	1.3	1.7
Belçika	2.9	3.0	3.2	3.5	3.5	3.5	3.2	3.3	3.3	3.8
Bulgaristan	-	-	-	-	-	0.3	-	0.3	0.3	0.5
Çek Cumhuriyeti	0.7	0.6	0.7	0.8	0.7	0.7	0.5	0.6	0.6	1.1
Danimarka	3.0	2.8	2.7	3.0	2.8	2.5	2.2	1.6	1.4	2.2
Almanya	2.4	2.4	2.5	2.5	2.4	2.1	1.6	1.5	1.4	1.9
Estonya	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.3	1.2
İrlanda	1.3	1.2	1.3	1.3	1.3	1.3	0.9	1.4	1.8	3.1
Yunanistan	1.4	1.4	1.5	1.3	1.5	1.2	0.3	1.1	1.3	1.6
İspanya	2.3	2.4	2.5	2.5	2.5	2.5	2.1	2.4	3.0	3.7
Fransa	2.0	2.0	2.2	2.3	2.3	2.2	1.5	1.8	1.7	1.9
İtalya	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.8
G. Kıbrıs	1.1	1.0	0.9	0.9	0.9	1.0	-	0.9	0.8	1.0
Letonya	0.6	0.6	0.4	0.4	0.4	0.5	-	0.3	0.5	1.6
Litvanya	0.3	0.3	0.2	0.3	0.2	0.2	-	0.3	0.4	0.9
Lüksemburg	0.6	0.7	0.8	0.9	1.0	1.1	0.9	0.9	0.9	1.3
Macaristan	0.8	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.8	0.8	1.0
Malta	1.0	1.0	1.5	1.4	1.3	1.3	-	0.5	0.5	0.6
Hollanda	1.3	1.2	1.4	1.6	1.7	1.5	1.3	1.2	1.0	1.5
Avusturya	1.3	1.3	1.5	1.7	1.7	1.6	1.0	1.4	1.4	1.8
Polonya	0.9	0.9	0.9	0.8	0.7	0.6	0.5	0.4	0.4	0.4
Portekiz	0.7	0.7	0.9	1.2	1.3	-	1.1	1.2	1.0	1.4
Romanya	1.0	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4	-	0.3	0.2	0.4
Slovenya	1.0	0.9	0.8	0.7	0.7	0.7	0.6	0.5	0.4	0.6
Slovak Cumhuriyeti	0.9	0.8	0.7	1.0	1.0	0.7	0.3	0.6	0.6	1.0
Finlandiya	2.5	2.4	2.4	2.5	2.5	2.4	1.8	1.9	1.8	2.4
İsveç	2.1	1.8	1.8	1.9	2.0	1.9	1.0	1.1	0.9	1.3
İngiltere	0.8	0.9	0.7	0.7	0.7	0.7	0.2	0.5	0.6	0.9
Türkiye *****	0.2	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.4	0.4	-

Kaynak:

- * European Commission (2008) **European Social Statistics: Social protection Expenditure and Receipts (Data 1997-2005)**, Belgium: EC, p. 82.
- ** OECD, *Social Expenditure – Aggregate Data*, (Çevrimiçi) <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=33415>, 30.06.2012.
- *** European Commission (2010) **The Social Situation in the European Union 2009**, Belgium: EC, p. 282.
- **** Eurostat, *Statistics in Focus 17/2011: Population and Social Condition*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-SF-11-017, 22.11.2011c, p. 4.
- ***** Eurostat, *Statistics in Focus 14/2012: Population and Social Condition*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-014/EN/KS-SF-12-014-EN.PDF, 28.06.2012, p. 5.
- ***** T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Yıllar Bazında Devlet İstatistikleri: Genel Devlet Konsolide İstatistikleri*, (Çevrimiçi) <http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6F03C7B4FC9B89FEFA6231C62CE3C0D59FE94FEE3B682D8B84ADF2258A>, 30.06.2012.

Zaten Tablo 10'a bakılırsa, AB-27'de işsizlik sigortası kapsamında yapılan harcamaların GSYİH içindeki oranı 2007-2008 yıllarında %1,3 iken 2009 yılında %1,7'ye yükselmiştir. 2008-2009 arasındaki harcama oranlarındaki bu yükseliş, (Polonya hariç) tüm AB ülkelerinde görülebilmektedir. Ayrıca 2009 yılında en yüksek oran Belçika (%3,8) ve İspanya'ya (%3,7) aittir; en düşüklerse Romanya ve Polonya tarafından %0,4 şeklinde paylaşılmaktadır. Türkiye'nin durumu AB ülkeleri arasında en sonuncu olmak biçiminde tezahür etmektedir; 2002'den sonra bir yükselme olsa da 2008 yılı itibariyle harcama oranı %0,4'tür.

3.5. Hastalık ve Analık Sigortası

Sosyal sigorta kollarından bir diğeri, hastalık ve analık sigortasıdır. Sigortalı ve sigortalı sayılan aile bireylerine, hasta olunması halinde sağlık yardımları ve hizmetleri sunulmasına dayalı bir sosyal sigorta kolu olan hastalık sigortası(Seyyar, 2005: 107), analık sigortası ile aynı kategoride ele alınmaktadır. Çünkü analık hali, esasen hastalık hali sayılmamaktaysa da, analık hali sırasında çalışma gücünü kaybetme veya çalışmaya elverişli olma durumunun geçici olarak ortadan kalkması gibi durumlar sonucu, kazanma gücü zayıflamakta, dolayısıyla gelir kaybı ortaya çıkmaktadır(Arıci, 1999a: 98). Ayrıca analık halinde, hastalık ve kazalarda olduğu gibi birtakım tıbbi muayene ve yardımlara da gerek duyulmakta; bazı durumlarda muayene ya da doğum için başka bir yere gidilip, orada kalınması gerekmektedir; diğer taraftan çocuğun emzirme döneminde yeni birtakım ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır(Dilik, 1991: 101). Bu ise, ayrıca bir gider anlamına gelmektedir. Bu itibarla, analık hali de hastalık sigortası ile birlikte ele alınmaktadır.

AB'de hastalık ve analık sigortası ileri bir aşamayı ifade etmektedir. AB ülkelerinde özellikle (tüm harcamalar sigorta kapsamında olmasa da) sağlık harcamalarına ayrılan payların yüksek bir oran teşkil etmesi, bu ileri aşamayı göstermektedir.

Tablo 11: Bazı AB Ülkelerinde Sağlık Harcamalarının GSYİH İçindeki Oranı

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Belçika	10,0	10,1	10,0	9,6	9,6	10,0	10,8
Bulgaristan	7,8	7,5	7,7	7,2	7,2	7,2	-
Çek Cumhuriyeti	7,4	7,1	7,2	6,9	6,7	7,1	8,2
Danimarka	9,3	9,4	9,4	9,6	9,9	10,2	11,5
Almanya	10,8	10,6	10,7	10,5	10,4	10,6	11,6
Estonya	4,9	5,1	5,0	5,0	5,2	6,1	7,0
İspanya	8,1	8,2	8,2	8,3	8,4	8,9	9,5
Fransa	10,9	11,0	11,1	11,0	11,0	11,1	11,8
G. Kıbrıs	6,7	6,3	6,3	6,2	6,0	5,8	-
Letonya	-	-	6,3	6,7	6,9	6,5	-
Litvanya	-	5,7	5,8	6,2	6,2	6,6	7,5
Lüksemburg	7,6	8,2	7,9	7,7	7,1	6,8	-
Macaristan	8,3	8,0	8,3	8,1	7,4	7,2	7,4
Hollanda	9,7	9,9	9,8	9,7	9,6	9,8	11,9
Avusturya	-	10,4	10,4	10,2	10,2	10,3	11,0
Polonya	6,2	6,2	6,2	6,2	6,4	7,0	7,3
Portekiz	9,7	10,0	10,3	10,0	9,9	10,0	-
Romanya	5,3	5,4	5,5	5,1	5,2	5,4	5,6
Slovenya	8,6	8,3	8,4	8,2	7,7	8,3	9,2
Slovakya	-	-	7,0	7,3	7,7	8,0	9,1
Finlandiya	8,1	8,2	8,4	8,3	8,0	8,3	9,0
İsveç	9,3	9,0	9,0	8,9	8,9	9,2	10,0
Türkiye (*)	6.0 (**)	6.0 (**)	5.4	5.8 (**)	6.0 (**)	6.1	6.7 (***)

Kaynak: Eurostat, *Health Care Expenditure by Function*,

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>, (22.11.2011).

(*) Economic & Social Data Ranking, *Turkey: Health Expenditure and Financing*, www.dataranking.com/country.cgi?LG=e&CO=31&he15-01=2&CA=he15, (27.11.2011).

(**) T.C. Sağlık Bakanlığı (2011) *Sağlık İstatistikleri Yılı-2010*, Ankara: Hıfızsıhha Mektebi Müdürlüğü, s. 125.

(***) WHO, *Health Expenditure Ratios*, <http://apps.who.int/ghodata/?vid=1901#>, (27.11.2011).

Macaristan, G. Kıbrıs, Bulgaristan gibi bazı ülkeler dışında, hemen tüm AB ülkelerinde sağlık harcamalarının GSYİH içinde

oranlarının 2003'ten 2009'a olan dönemde genelde bir artış şeklinde olduğu görülebilmektedir. Özellikle 2009 yılında Hollanda (%11,9), Fransa (%11,8), Almanya (%11,6), Danimarka (%11,5), Avusturya (%11,0) ve İsveç (%10,0) gibi ülkeler %10 bandının üstünde yüksek bir oran teşkil etmektedir. Türkiye'de de sağlık harcamalarının GSYİH içindeki oranı bir artış eğiliminde olup 2000 yılında %4,9 iken 2009'e gelindiğinde oran %6,7'ye ulaşmıştır (Tablo 11).

Öte yandan AB'de hastalık ve analık sigortası kapsamında sağlık yardımları ile para yardımları yapılmaktadır. Bu yardımların finansmanı ise, ağırlıklı olarak prim ile desteklenmekteyse de farklı biçimler alabilmektedir. Primin yanında vergi de sigorta finansmanı için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Ancak bazı ülkelerde farklı uygulamalara da rastlanmaktadır. Yunanistan'da gerek sağlık ve gerekse para yardımlarında primin yanında 1.1.1993 tarihinden beri, işçi, işveren ve devlet üçlüsü etrafında işleyen bir finansman sistemi bulunmaktayken; Finlandiya'da finansman devletçe sübvans edilen belediyelerce yapılmaktadır. Estonya'da iki tür yardımda da işveren primlerinden oluşan "sosyal prim" esaslı söz konusudur(TİSK, 2005: 394, 720).

3.6. İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası

Başlangıçta oluşacak olan olumsuzlar karşısında tazminat ödenmesini, işverene zorunluluk olarak yükleyen programlar şeklinde başlayıp, daha sonra sosyal sigorta özelliği kazanan iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası, tüm dünyada en yaygın şekilde sosyal sigorta kapsamına alınmış, tehlike ve nüfus bakımından da en fazla genişletilmiş bir sigorta kolu olarak ifade edilmektedir(Yazgan, 1977: 75).

AB'de iş kazası ve meslek hastalıklarının finansmanı, daha çok primler yoluyla sağlanmaktadır. Hemen hemen tüm ülkelerde prim yolu ile kaynak sağlanması söz konusudur. Bazı ülkelerde primlerin yanında devlet katılımı, devlet bütçesinden pay veya devlet sübvansiyonu şeklinde desteklerle de sigorta finansmanı gerçekleştirilmektedir. Bunların yanında İngiltere'de sadece vergi ile, Finlandiya ve İspanya'da yalnız işveren primi ile, Portekiz'de kazalarda sigorta primi ve meslek hastalıklarında prim yolu ile ve Estonya'da işveren yükümlü "sosyal prim" yöntemleri ile finanslar elde edilmektedir(TİSK, 2005: 396-397, 722). Bu sigorta kolunda, işverenin finansman açısından daha açık bir yükümlülikle donatılmasında, yapılan işlerdeki tehlikelerin büyük olabilmesinin etkili olduğu söylenmelidir(Aksoy, 1960: 49). Ayrıca

meslek hastalığının tanımında belirtildiği gibi, işçinin işverenin emrinde iken, “işin niteliği” veya “yürütme şartları”na göre maruz kalınan(Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2008: 181) bir durumun varlığı sebebiyle, işveren daha da önemli bir fonksiyona büründürülmüştür.

Diğer taraftan, iş kazaları ve meslek hastalıklarına dönük ayrı ve daha cömert yardımları içeren programlar geliştirmede üç sebep dile getirilmektedir. Bunlardan ilki, “işletmelerin ve belirli mesleklerin ayrı sigorta oluşturmaları, işvereni yanında çalışanları korumaya yönelik olarak daha fazla işçi sağlığını ve iş güvenliğini sağlayan tedbirleri almaya teşvik edeceği hususu” ile alakalıdır. İkincisi, “belirli işlerin, beraberinde daha büyük riskleri de getirmesidir.” Üçüncüsü de, daha önce de belirtildiği üzere, “(işçinin) çalışan işverenin emri altında ve işinde çalışırken kazaya maruz kaldığı için daha fazla yardımcı hak ettiği” anlayışıdır(ILO, 1994: 42).

Avrupa Komisyonu’nun 2002 yılındaki 2002–2006 yıllarına yönelik stratejisine göre, çalışanlar dâhil tüm aktörleri bir araya getirilmiş ve risklerin önceden tahmin edilmesinden risklere karşı korunmasına kadar çeşitli alanlarda amaçlar ortaya konulmuş; bu amaçlar çerçevesinde de AB’de gençlerin 2010 yılından önce bütün eğitim kurumlarında haftada en az 8 saat iş sağlığı ve güvenliği dersleri almaları hedeflenmiştir. Bu stratejiyi olumlayabilecek bir veri ise, 2002–2004 yılları arasında AB15’teki ölümcül iş kazası oranının %17 oranında azaldığının kaydedilmesi olmuştur(Tahran, 2007: 88). 2006 yılı itibarıyla AB-27’de istihdam edilen her 100 bin kişide 81 ölümcül iş kazasının olduğu tespit edilmiştir. Aynı yıl için en yüksek rakam, 149 ile Finlandiya’nın; en düşüğü de 37 ile Malta’nındır. Türkiye’nin 2005 yılı rakamı ise birçok AB ülkesinin altında olup 70’tir(Eurostat, 22.11.2011k).

3.7. Aile Ödenekleri Sigortası

Bir sosyal güvenlik programı uygulanan 172 ülkeden 102’sinde geçerli olan ve işsizlik sigortası kolundan sonra en az sayıda ülkede varlığını sürdüren aile ödenekleri sigortası, diğer sigorta kollarından farklı bir yönü bulunmaktadır. Diğer sigorta kollarında, çalışma ile elde edilen gelirin bazı hallerde geçici ya da sürekli bir şekilde kesintiye uğraması sonucu, gelir kesintilerini telafi etme söz konusudur(Alper & Arabacı, 2010: 48). Aile ödenekleri sigortasında çalışmasına rağmen ailenin gelirinin “yetersiz” olması gereklidir. Bu yetersizliği gidermek için “ilave” gelir garantisi sağlamak amaçlanmaktadır(Seyyar, 2011: 324).

Tablo 12: Bazı AB Ülkelerinde Aile Ödenekleri Harcamalarının GSYİH İçindeki Oranı

Ülke	2000	2007	2008	2009
Avusturya	3,2	3,1	2,7	2,9
Belçika	2,6	2,6	1,8	1,9
Çek Cumhuriyeti	1,9	1,9	1,7	1,8
Danimarka	1,7	1,7	3,6	3,9
Estonya	1,7	1,6	2,2	2,6
Finlandiya	3,1	2,8	2,9	3,3
Fransa	3,0	3,0	3,0	3,2
Almanya	2,1	1,8	1,9	2,1
Yunanistan	1,1	1,1	1,2	1,4
Macaristan	3,0	3,4	3,4	3,6
İrlanda	2,0	2,9	3,5	4,1
İtalya	1,1	1,4	1,5	1,6
Lüksemburg	3,2	3,2	4,0	4,0
Hollanda	1,5	1,9	1,5	1,7
Polonya	1,2	1,1	1,0	1,1
Portekiz	1,0	1,2	1,2	1,5
Slovak Cumhuriyeti	2,0	1,8	1,7	2,0
Slovenya	1,1	1,0	1,0	1,3
İspanya	1,0	1,2	1,3	1,6
İsveç	3,0	3,4	1,7	3,8
İngiltere	2,7	3,3	3,6	3,9

Kaynak: OECD, *Public Expenditure on Family by Type of Expenditure in % GDP*, (Çevrimiçi)
<http://stats.oecd.org/>, 06.04.2013.

AB ülkelerinin hepsinde mevcut olan aile ödenekleri sigortası harcamalarının GSYİH içindeki oranlarına bakıldığında (Tablo 12), 2000-2009 arasında harcama oranı düşen ülke olarak Belçika dikkat çekmektedir. Bunun dışındaki Finlandiya, Fransa, Almanya gibi bazı ülkelerde harcama oranları aynı dönemler arasında neredeyse benzer çizgide seyretmiştir. Danimarka ise 2000 yılındaki %1,7'lik oranı 2009 yılında %3,9'a; yine aynı yıllar için İrlanda %2,0'dan %4,1'e çıkararak iki kattan biraz fazla bir yükselme gösteren ülkeler olmuştur. Bütün ülkelerde dikkat çeken ortak nokta, 2009 yılının oranlarının 2008'e

göre artış göstermesidir. Bu artışların 2008 Krizi ile bağlantısının olup olmadığı düşünülmeye değerdir.

Öte yandan, yüksek kirali bir konutta kalan çok çocuklu ailelere çocuk parası ile birlikte kira yardımı da yapılmasında olduğu gibi ya da yeni doğan her bebeğe doğum yardımı veya 2-3 yıl süreyle çocuk bakım parası takdim edilmesinden anlaşıldığı üzere, maddi destek türü, miktarı ve süresi açısından ülkelerdeki uygulamalarında farklılık arz eden(Seyyar, 2011: 324) aile ödenekleri sigortasının Türkiye ile irtibat kurulabilecek alanı, “çocuk eğitimi” ile ilgilidir. Şöyle ki, aile sigortasının sunmuş olduğu maddi güvencelerin bir yönü, (özellikle muhtaç durumda olan) ailelerin çocuk bakımı ve “çocuk eğitimi” gibi sorumlulukları dolayısıyla ortaya çıkmakta olan gider artışına dönüktür(Seyyar, 2011: 324).

Bu hamlenin ismi, Türkiye’de 2001 yılında uygulamaya konulan Dünya Bankası’nın “Sosyal Riski Azaltma Projesi”nin bir bileşeni olan Şartlı Nakit Transferleri’dir ve özelde Şartlı Eğitim Yardımları’ (ŞEY)dir. ŞEY Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde yürütülmektedir ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen aileler içindir(SYGM, 2011: 48, 88). Bu yönüyle ŞEY uygulaması, ileride herhangi bir şekilde “aile ödenekleri sigortası” kolunun Türkiye’de uygulanması düşünüldüğünde, bir tohum olarak ele alınması gerekli olacağı benzenmektedir.

Sonuç

AB üye ülkeleri arasında, ülkelerin farklı tarihsel geçmişi, sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarından dolayı tek bir sosyal güvenlik sisteminin varlığından söz edilememektedir. Zaten, gerek ülkelerin ve gerekse AB’nin böyle bir amacı da bulunmamaktadır. Ancak buna rağmen, AB sosyal güvenlik sisteminde temel iki modelin varlığı göze çarpmaktadır. Birinci model olan sigorta sisteminde, kazanımlar gelire endekslidir; katılım daha çok gönüllülük zeminine dayanmaktadır ve örneği Almanya’dır. Diğer model olan ulusal yardım modelinde, sosyal güvenlik aylıkları sabit oranlıdır, katılım zorunlu ve evrenseldir. İngiltere, bunun en tipik örneğidir. Diğer üye ülkeler ise, bu iki modelden birini uygulamakta veya iki model arasında bir uygulama alanı bulmaktadırlar.

Diğer taraftan, ilk kuruluş aşamasında ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri arasında bir “uyumlaştırma” amaç edinmemiş de değildir.

Fakat bu amaçta başarılı olunamayacağı gerçeği sonrasında, amaç olarak “koordinasyon” ilkesi benimsenmiştir. “Süre birleşimi” ve “oranlama”ya dayalı bu ilke ile temel amaç olan “sosyal güvenlik alanındaki hakların serbest dolaşım içerisinde korunması, kayıpların önlenmesi ve tanınabilmesi; sonuçta serbest dolaşım hakkının kullanılmasını engel olmaktan sosyal güvenliğin çıkarılması”na varılmaya çalışılması esas olmuştur. Sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonu ilkesi etrafında, ülkeler “yasalarla kimleri güvence altına alacağı, hangi koşullarda hangi yardımların sağlanacağı, yardımların nasıl hesaplanacağı ve ödenek prim oranları” konusunda özgür bırakılmışlardır. Böylece, sistemler arasındaki çelişkiler ve aşırılıklar en asgariye indirilmeye çalışılmıştır.

AB’de bu genel ilkeler etrafında uygulanmakta olan model sosyal sigortalar modelidir. AB ülkeleri genel olarak prim esasına dayalı bir şekilde işleyen sosyal sigorta kolları ile yürüyen bir sosyal sigorta sistemine sahiptirler. Primlerin yanında, vergi ve devlet katkısı, devlet sübvansiyonu ve devlet bütçesinden aktarımların yapıldığı yapılara da rastlanmaktadır. Ancak esas itibarıyla, AB’de sosyal güvenlik sisteminin yapısı temel olarak mesleki çalışmaya dayalı bir şekilde işlemekle birlikte, özel rejimleri de ihtiva edebilmektedir.

Ayrıca AB’de yaşlanma hızı ve oranından dolayı, yaşlılık sigortasına verilen önem yüksek düzeylerde bulunmaktadır. Böyle bir önem sağlık ve iş kazası ve meslek hastalıkları sigortaları için de söz konusudur.

Türkiye, sosyal güvenlik sistemi açısından AB’de bulunan sosyal sigorta kollarından aile yardımları sigortasına sahip bulunmamaktadır. Diğer taraftan, Türkiye’de var olan yapıdaki bazı sorunlar, AB’nin sosyal güvenlik sistemindeki işleyişe uyum sağlamak açısından engeller olarak görülmektedir. Bu engellerin en önemlisi olarak, yaşanan finansman açığı ve bu açığın sistemdeki sıkıntılardan dolayı daha da büyümekte olması olarak ifade edilmektedir. Ayrıca nüfusun değişen yapısında yaşlıların oranının artması, diğer önemli sorun olarak zikredilmektedir.

Sorunlar, gerek siyasi istismar aracı olarak ve gerekse yanlış uygulamalar sonrasında tam anlamıyla çözüme kavuşturulamamış olmasından ve de yukarıda bahsedilen temel sıkıntılar ve diğer problemlerden dolayı, yeni bir Kanun’a gerek duyulmasına neden olmuştur. Bu yeni düzenleme eskinin bazı kronik sorunlarına neşter vurulması ve bunları sistemli bir şekilde giderme hamleleri açısından

düzenlemeler reform olarak değerlendirilebilir, ancak AB uyum sürecinde bazı eksik kalan noktalar düşünüldüğünde reformun mahiyetinin tartışmaya açılması da söz konusu olmaktadır.

Sonuç itibariyle, Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemi, AB sosyal güvenlik sistemi dikkate alındığında, uyum açısından hâlâ revize edilmesi gereken alanlara sahip görünmektedir. Özellikle meseleye sosyal devletin gerçek anlamda var olup olmadığı açısından bakılırsa, durum daha anlamlı olabilir. Zira görünen o ki, sosyal sigorta kalemlerindeki harcamaların GSYİH içindeki oranlarında az da olsa bir artış bulunmaktadır ve bu durum Türkiye'nin sosyal devlet olma yolunda teoriden (söylemden) pratiğe geçebilmesi noktasında ümit vermektedir. Bu artış, "gerekli olsa da yeterli değildir" ve AB ülkeleri ile kıyaslandığında epey bir geride durmaktadır. Özellikle aile sigortasının olmaması, bu geride duruşu daha bir sorunlu noktaya çekebilmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akın, Levent (2007) *Uzun Vadeli Sigorta Kolları Açısından Yeni Mevzuatın Getirdiği Değişikliklerin Değerlendirilmesi, Yeni Düzenlemeler Çerçevesinde Sosyal Güvenlik Mevzuatı Semineri*, Ankara: Kamu-İş Yayınları, 159-189.
- Aksoy, Sadri (1960) **Türkiye'de Sosyal Güvenlik (Ders Notları)**, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Akyıldız, Hüseyin (2009) **Sosyal Güvenlik Reformuyla Ulaştığı Son Şekliyle Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara: Alter Yayınları.
- Alper, Yusuf & Rabihan Yüksel Arabacı (2010) *Yoksullukla Mücadele, Vatandaşlık Geliri ve Aile Ödenekleri Sigortası*, **Türk-İş Dergisi**, Sayı 389, 44-51
- Altan, Ömer Zühtü vd. (2005) **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, 3. bs., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arııcı, Kadir (1997) **Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara: Kamu-İş Yayınları.
- (1999a) **Sosyal Güvenlik Dersleri**, Ankara: Sargın Ofset.
- (1999b) *Sosyal Sigorta Sistemimizde Ölüm Sigortasından Ana-Babaya Sağlanan Sosyal Güvenlik Yardımları*, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, 4 (4), 15-39.
- (2004) *AB Sosyal Güvenlik Hukukununun Temel İlkeleri ve Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatının Uyum Meselesi, AB-Türkiye ve Endüstri İlişkileri* (Editör: Alpay Hekimler), İstanbul: Beta Yayınları, 631-643.

- Başterzi, Fatma (2006) **Yaşlılık Sigortası**, Ankara: TİSK Yayınları.
- Bozkurt, Veysel (1994) *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, 3: 4, 33-44.
- Caniklioğlu, Nurşen (2007) *Yaşlılık Sigortasının Yeniden Yapılandırılmasının Esasları*, **Sosyal Güvenliğin Yeniden Yapılandırılması Semineri**, (Editör: TİSK), 7-8 Aralık 2006, Ankara, 191-226.
- Centel, Tankut (1999) *İşsizlik Sigortası Kanunu'na İlişkin Genel Değerlendirme*, **Mercek**, 16, 4-13.
- Ceylan-Ataman, Berrin (2010a) *Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Temel Prensipleri, Türkiye'nin Adaylık Sürecinde Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikası*, (Editör: Berrin Ceylan-Ataman), Ankara: Siyasal Kitabevi, 15-28.
- (2010b), *Avrupa İstihdam Stratejisi, Türkiye'nin Adaylık Sürecinde Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikası*, (Editör: Berrin Ceylan-Ataman), Ankara: Siyasal Kitabevi, 89-99.
- ÇSGB (2000) **Avrupa Topluluğu Sosyal Güvenlik Kılavuzu**, Ankara: ÇSGB Yayınları.
- Dilik, Sait (1991) **Sosyal Güvenlik**, Ankara: Kamu-İş Yayınları.
- DPT (2007a) **Dokuzuncu Kalkınma Planı: Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: DPT Yayınları.
- (2007b) **Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı**, Ankara: DPT Yayınları.
- Economic & Social Data Ranking, "Turkey: Health Expenditure and Financing," www.dataranking.com/country.cgi?LG=e&CO=31&he15-01=2&CA=he15, (27.11.2011).
- Ekin, Nusret (1994) **İşsizlik Sigortası**, Ankara, Kamu-İş Yayınları.
- Erdoğdu, Seyhan (2010) *Avrupa Birliği'nde Sosyal Koruma ve Sosyal İçerme, Türkiye'nin Adaylık Sürecinde Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikası*, (Editör: Berrin Ceylan-Ataman), Ankara: Siyasal Kitabevi, 101-142.
- European Commission (2010) **The Social Situation in the European Union 2009**, Belgium: EC.
- (2008) **European Social Statistics: Social protection Expenditure and receipts (Data 1997-2005)**, Belgium: EC.
- Eurostat, *Social Protection Benefits: Aggregated Benefits and Grouped Schemes - in % of the GDP*, (Çevrimiçi) <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>, 06.04.2013.
- *Statistics in Focus 14/2012: Population and Social Condition*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-014/EN/KS-SF-12014-EN.PDF, (28.06.2012).

Kamu-İş; C:13, S:1/2013

- *Statistics in Focus 42/2011: Economy and Finance*,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-042/EN/KS-SF-11-042-EN.PDF (22.11.2011a).
- *Expenditure on Social Protection*,
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=0>, (22.11.2011b).
- *Statistics in Focus 17/2011: Population and Social Condition*,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-SF-11-017, (22.11.2011c).
- *Expenditure on Pensions*,
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/download.do?tab=table&plugin=0&language=en&pcode=tps00103>, (22.11.2011d).
- *Old-Age Dependency Ratio*,
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde510&plugin=0>, (22.11.2011e).
- *Projected Old-Age Dependency Ratio*,
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde511&plugin=0>, (22.11.2011f).
- *Benefits-Unemployment Function*,
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=spr_exp_fun&lang=en, (22.11.2011h).
- *Health Care Expenditure by Function*,
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>, (22.11.2011i).
- *Fatal Accident at Work*,
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=0&language=en&pcode=tsiem100>, (22.11.2011k).

Güray, Melahat (2010) *Sosyal Politika ve İstihdam Faslına Tarama Süreci, Türkiye'nin Adaylık Sürecinde Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikası*, (Editör: Berrin Ceylan-Ataman), Ankara: Siyasal Kitabevi, 175-196.

Gümüş, Erdal (2010) *Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler*, Ankara: Seta Vakfı.

Güzel, Ali (2005) *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm Mü?, Çalışma ve Toplum*, 7, 61-76.

- (2000) *4447 Sayılı Kanuna Göre İşsizlik Sigortası*, Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan, Ankara: TUHİS Yayınları, 817-844.

Güzel, Ali, A.Rıza Okur ve Nurşen Canıklıoğlu (2009) *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 12. bs., İstanbul: Beta Yayınları.

- (2008) *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 11. bs., İstanbul: Beta Yayınları.

- Hantrais, Linda (2008) *Sosyal Politika ve Avrupa Birliği*, (Çev. Onur Can Taştan), **Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar**, (Editör: Pet Alcock, Margaret May & Karen Rowlingson), Ankara: Siyasal Kitabevi, 378-387.
- Holmlund, Bertil (1998) *Unemployment Insurance in Theory and Practice*, **Scandinavian Journal of Economics**, 100: 1, 113-141.
- Hutsebaut, Martin (1998) *Emeklilik Sistemleri*, (Çev. Piyal, B.), **Avrupa'da Sosyal Koruma (Değişim ve Sorunlar)**, (Editör: Harb-İş Sendikası), 7-8 Kasım 1996, Ankara, 103-111.
- ILO (1994) **21. Yüzyıla Doğru Sosyal Güvenlik**, (Çev. Yusuf Alper ve İsmail Tatlıoğlu), Bursa: Kutay ve TDAV Yayınları.
- İKV (2010) **Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: Sosyal Politika**, İstanbul: İKV Yayınları.
İş-Kur, *İşsizlik Sigortası Nedir?*,
<http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statissizliksigortasiisle>,
(27.11.2011).
- Karlık, Rıdvan (1996) **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: İMKB Yayınları.
- Kutal, Metin (2000a) *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Sosyal Boyutu*, **Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan**, Ankara: TUIİS Yayınları, 55-70.
- (2000b) *Türkiye'de İşsizlik Sigortası: Uygulamada Doğabilecek Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, **İşsizlik Sigortası Uluslararası Semineri**, Ankara: TİSK Yayınları, 42-57.
- Lynch, Julia (2001) *The Age-Oriented of Social Policy Regimes in OECD Countries*, **International Journal of Social Policy**, 30: 3, 411-436.
- Murat, Sedat (2000) **Bütünleşme Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Sosyal Yapısı**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- OECD, *Public Expenditure on Family by Type of Expenditure in % GDP*, (Çevrimiçi)
<http://stats.oecd.org/>, 06.04.2013.
- *Social Expenditure – Aggregate Data*, (Çevrimiçi)
<http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=33415>, (30.06.2012).
- *Pensions at a Glance 2011*
http://www.oecd.org/document/24/0,3746,en_2649_37419_2671576_1_1_1_37419,00.html, (23.11.2011).
- *Social Expenditure Database*, <http://stats.oecd.org/Index.aspx>, (22.11.2011a).
- *Old Age Social Spending*, http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/social-issues-key-tables-from-oecd_20743904, (22.11.2011b).
- Özcüre, Gürol (2010) **Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası ve Türkiye**, İstanbul: Derin Yayınları.

Kamu-İş; C:13, S:1/2013

Özdemir, Süleyman (2007) *AB Müzakere Sürecinin Türk Çalışma Yaşamına Etkileri, Yerel İş Barışı Kongresi Tebliğleri*, (Editör: YERELSEN - Yerel Yönetimler Kamu İşverenleri Sendikası), 08 - 09 Eylül 2007, Kocaeli, 149 - 211.

Polat, Celal (2010) *Avrupa Birliği'nde Kişilerin Serbest Dolaşımı, Türkiye'nin Adaylık Sürecinde Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikası*, (Editör: Berrin Ceylan-Ataman), Ankara, Siyasal Kitabevi, s. 29-63.

Selek-Öz, Cihan (2013) *Küresel Sosyal Politika Aktörü Olarak Avrupa Birliği (AB), Küreselleşen Dünyada Uluslararası Sosyal Politika*, (Editör: Ali Seyyar & Cihan Selek-Öz), Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 109-139.

Seyyar, Aile (2011) *Sosyal Politika Bilimine Giriş*, Sakarya, Sakarya Yayıncılık.

- (2005) *Sosyal Güvenlik Terimleri*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (2011), *2011 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara.

Tahrani, Ümit (2007) *AB İş Sağlığı ve Güvenliği Stratejisi ve Ülkemizdeki Gelişmeler*, *Mercek*, 47, 87-93.

T.C. Başbakanlık (2005) *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 9- Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Yıllar Bazında Devlet İstatistikleri: Genel Devlet Konsolide İstatistikleri*, (Çevrimiçi)
<http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC9B89FEFA6231C62CE3C0D59FE94FEE3B682D8B84ADF2258A>, (30.06.2012).

T.C. Sağlık Bakanlığı (2011) *Sağlık İstatistikleri Yıllığı-2010*, Ankara: Hıfızsıhha Mektebi Müdürlüğü.

TİSK (2005) *Avrupa Birliği-Türkiye Sosyal Güvenlik Normları*, (Haz. Ekdemir, Ş.), Ankara: TİSK Yayınları.

-(2000) *İşsizlik Sigortası, Aktif İstihdam Politikaları ve Özel İstihdam Büroları*, Ankara: TİSK Yayınları.

Toker, Murat (2002) *İşsizlik Sigortası, Sayıştay Dergisi*, 46-47, 83-109.

Törüner, Mete (1991) *İşsizlik Sigortası*, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.

Tuna, Yılmaz (1995) *İşsizlik Sigortasının Yapısı, Sosyal ve Ekonomik Etkileri*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara: DPT Yayınları.

Tuncay, A. Can ve Ömer Ekmekçi (2005) *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, 11. bs., İstanbul: Beta Yayınları.

UN, *Turkey: Dependency Ratios*, <http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/p2k0data.asp>, (27.11.2011).

WHO, *Health Expenditure Ratios*, <http://apps.who.int/ghodata/?vid=1901#>, (27.11.2011).

Yazgan, Turan (1977) **Sosyal Sigorta**, İstanbul: İ.Ü. Yayınları, No: 2360.

Yiğit, Yusuf (2005) *Türkiye'de İşsizlik Sigortası'nın Uygulama Alanı ve Sigorta Yardımlarına Hak Kazanmanın Koşulları*, **Çalışma ve Toplum**, 5, 75-102.

Yurtman, Arzu ve Muhsin Akgür (2004) **AB Ülkelerinde Sosyal Güvenlik Sistemi ve Prim Kesintilerinin Sosyal Taraflar Üzerindeki Yükü**, İstanbul: İTO Yayınları.

Zaim, Sabahaddin (1997), **Çalışma Ekonomisi**, 10. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi.